

Blik op Mediawijsheid

Risicotaxatie, Opvoedstrategieën en
Mediagedrag anno 2011

In opdracht van:

Expertisecentrum Mediawijzer.net

Project:

2011.059

Publicatienummer:

2011.059-1123

Datum:

Utrecht, 14 november 2011

Auteurs:

drs. Hugo Gillebaard
Cor-Jan Jager MSc

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen	7
1.3 Uitgangspunten van het onderzoek	8
1.4 Methode van onderzoek.....	9
1.5 Leeswijzer	10
2 Mediagebruik	11
2.1 Mediagebruik jongeren	11
2.2 Mediagebruik ouders	15
3 Risicotaxatie ouders.....	19
3.1 Gepercipieerde risico's van mediagebruik door ouders	19
3.2 Risicotaxatie typologie.....	22
4 Opvoedstrategieën ouders	23
4.1 Opvoedstrategieën volgens ouders.....	23
4.2 Opvoedstrategie typologie	25
4.3 Confrontatiediagram ouder-kind	27
5 Mediagedrag jongeren	29
5.1 Mediagedrag jongeren	29
5.2 Typologie van mediagedrag	33
6 Mediaopvoeding in het gezin.....	35
6.1 Effectiviteit van opvoedstrategieën.....	35
6.2 Totstandkoming gezinsprofielen.....	36
6.3 Omschrijving gezinsprofielen	40
7 Behoeftte aan ondersteuning	43
7.1 Leerbehoeften	43
7.2 Routes & regie voor toekomst	44
8 Conclusie	47
Bijlage I: Literatuurlijst	51
Bijlage II: Kenmerken dataset.....	53
Bijlage III: Ouderbijeenkomst.....	61

Managementsamenvatting

In opdracht van het expertisecentrum Mediawijzer.net heeft onderzoeks- en adviesbureau Dialogic het voorliggende onderzoek 'Blik op Mediawijsheden - Risicotaxatie, Opvoedstrategieën en Risicogedrag anno 2011' uitgevoerd. Via een grootschalige telefonische enquête (onder 251 jongeren en 317 ouders) en zowel een expert- als ouderbijeenkomst is data verzameld om een antwoord te vinden op de vraag: *Wat is de mate van mediawijsheden bij Nederlandse jongeren van 10 t/m 14 jaar en hun ouders anno 2011 en welke rol spelen mediagebruik en mediaopvoeding daarbij?* Hieronder vatten we de belangrijkste resultaten en conclusies samen.

Het algemene beeld is dat het best goed gaat met Nederlandse jongeren en hun mediagedrag anno 2011. Uit de risicotaxatie van ouders blijkt dat bij bijna 65% van de jongeren op dit moment geen enkel risico van mediagebruik actueel is. Onder de geraadpleegde groep ouders geeft ruim een kwart (26%) van de ouders aan dat digitaal pesten een dreiging vormt voor zijn / haar kind. Daarbij taxeren ouders het risico voor digitaal pesten significant hoger bij een dochter dan bij een zoon (resp. 36% en 15%). In lijn met het algemene beeld zien we ten opzichte van 2010 een daling van de groep jongeren die volgens de ouders in de afgelopen 2 jaar daadwerkelijk slachtoffer is geweest van digitaal pesten, namelijk van 15% naar 7%. De risico's van mediagebruik die ouders zien bij hun kinderen kunnen worden teruggebracht tot 3 factoren, namelijk "Dreiging van buitenaf" (bijv. ongewenste intimiteiten, misbruik persoonsgegevens), "Gebrek aan welbevinden" (bijv. slaapproblemen, verslaving) en "Onbekwaamheid" (bijv. achterstand mediavaardigheden t.o.v. leeftijdgenoten). Ouders zijn het meest bevreesd voor de eerste twee, waarbij "Dreiging van buitenaf" bij meisjes als een relevanter risico wordt getaxeerd dan bij jongens.

Wanneer we inzoomen op het mediagebruik van jongeren in de leeftijdscategorie 10 t/m 14 jaar is er weinig veranderd ten opzichte van 2010. De TV en Internet blijven favoriet onder jongeren en het gebruik van radio en geschreven media (tijdschriften, dagbladen) is licht gedaald. 81% is in het bezit van een mobiele telefoon en 25% van alle jongeren heeft intussen een smartphone. Jongeren zitten gemiddeld de helft van hun vrije tijd achter een beeldscherm. De overige 3 uur vullen ze in met sport, spel en het afspreken met vrienden. Daarnaast zien we bij de internettoepassingen dat Twitter duidelijk een vlucht neemt (verdrievoudiging in gebruik). Verder valt de transitie op die jongeren doormaken als ze richting het voortgezet onderwijs gaan, namelijk een duidelijk intensiever gebruik van de meeste internettoepassingen.

Bij mediaopvoeding blijkt dat de verschillende opvoedstrategieën die ouders hanteren teruggebracht kunnen worden tot vier geaggregeerde activiteiten, namelijk "Gezamenlijk media beleven", "Regels stellen", "Actief praten met kind" en "Toezicht houden". Aan jongens worden relatief meer regels opgelegd en moeders typeren zichzelf door de bank genomen restrictiever dan vaders. Een algehele tendens is ook dat ouders zich gemiddeld restrictiever typeren in PO dan in VO. Het "Gezamenlijk beleven van media" en "Toezicht houden" zijn met afstand de dominante strategieën die ouders voor hun kinderen in het PO kiezen. Zodra jongeren in de VO fase zitten, zien we een algehele afname in intensiteit van mediaopvoeding. Een uitzondering hierop vormt de groep informatiegerichte ouders (hoog gebruik van informatieve (zakelijke) internettoepassingen) die juist meer regels gaan stellen bij hun VO-kind.

Tegelijkertijd nemen we juist in deze VO-fase een toename van risicovol gedrag bij jongeren waar. Dit kan enerzijds verklaard kan worden door de toename in hun eigen mediagebruik. Anderzijds valt dit mogelijk te verklaren doordat de jongeren in deze fase hun ouders 'inhalen', terwijl die binnen een mediaopvoeding geen passend antwoord lijken te hebben op bovengenoemde transitie. Vooral bij de traditionele medialuwe ouder die er nog een vrij uitgesproken en actieve opvoedstrategie op nahoudt in het PO, lijkt dit om te slaan in een "Laissez faire" strategie.

Het risicovolle mediagedrag van het kind is binnen het onderzoek teruggebracht tot drie categorieën van gedrag "Zorgeloos", "Gebrek aan focus" en "Bovenmatig gebruik". Meisjes vertonen significant vaker gebrek aan focus dan jongens. Verder scoren de kinderen van zogenaamde entertainmentgerichte ouders hoog op bovenmatig mediagebruik, de kinderen van zogenaamde informatiegerichte ouders vooral op zorgeloosheid. Beide groepen kinderen vertonen ook het nodige gebrek aan focus. Het mag geen verassing heten dat de appel niet ver van de boom valt bij de entertainmentgerichte ouder. Het bovenmatige mediagebruik dat hun kinderen vertonen zal goeddeels door goed voorbeeld zijn overgenomen. Bij de traditionele (medialuwe) ouder die de risico's voor hun kinderen laag inschatten, vervolgens weinig interveniëren, gaat het nog het beste met hun kinderen. Zij vertonen het laagste risicovolle gedrag van de VO-ers. Dit leidt tot de conclusie dat vooral intensiteit van mediagebruik van de ouders een goede voorspeller lijkt te zijn voor potentiële problemen bij kinderen.

Verder komt uit het onderzoek naar voren dat een grote meerderheid van de ouders geen specifieke leerbehoefte heeft op het gebied van mediawijsheid (-opvoeding) en 70% van de ouders vindt dat ze zelf het voortouw moet nemen. Bij mediaopvoeding denken veel ouders al snel aan de "echte" gevaren zoals verslaving, misbruik van persoonsgegevens of jongeren die (teveel) geld uitgeven op het internet. Dit zijn allemaal risico's waar je als ouder van nature het dichtst bovenop zit. Echter, er is ook een andere categorie van risico's die meer op het niveau zitten van het bijbrengen van cognitieve vaardigheden, zoals het controleren van bronnen, het op waarde schatten van informatie en dergelijke. Men ziet daarin bijvoorbeeld een grote rol voor de school weggelegd.

Tot slot moeten we vast stellen dat de relatie tussen risicotaxatie, opvoedstrategie en mediagedrag moeilijk is vast te stellen. Verondersteld werd dat er een zekere mate van rationaliteit schuilgaat in het hoofd van de ouder bij het taxeren van een risico dat vervolgens resulteert in een bewuste opvoedstrategie. Dit zou dan idealiter weer effect hebben op het risicogedrag van het kind. Hoewel het conceptueel model erachter wel hout snijdt, zijn we binnen de kaders van dit onderzoek vastgelopen op causaliteitsproblemen, waardoor we ons niet aan uitspraken wagen ten aanzien van effectiviteit van een opvoedstrategie. Kern van het probleem is dat dit onderzoek een momentopname is, waarin we niet weten of een specifieke opvoedstrategie door de ouder proactief ofwel reactief is gekozen. Beide vormen komen voor, zijn bovendien kindspecifiek en aan verandering onderhevig in de tijd. Om echt grip te krijgen op oorzaak gevolg zou toekomstig longitudinaal onderzoek, waarin dezelfde groep en kinderen worden gevolgd, uitkomst kunnen bieden.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De resultaten van dit onderzoek schetsen een actueel beeld van de stand van zaken wat betreft mediawijsheid bij Nederlandse jongeren van 10 t/m 14 jaar en hun ouders. Media spelen een steeds belangrijkere rol in onze samenleving. Media zijn overal en hun maatschappelijke impact is groot. Regelmatig verschijnen er nieuwsberichten die waarschuwen voor de schaduwzijde van internet en mediagebruik. Van kinderen die worden misleid om geld uit te geven in online games tot 'dreigtweets' op Twitter die er voor zorgen dat een school wordt ontruimd. ECP-EPN wisselt kennis uit om de Nederlandse informatiesamenleving te versterken, het expertisecentrum Mediawijzer.net informeert Nederlanders op het gebied van mediawijsheid.

Dialogic heeft in 2010 een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd en presenteert eventuele verschuivingen (trends) onder beide doelgroepen. In aanvulling hierop wordt in deze editie extra aandacht geschonken aan de thema's mediagebruik onder jongeren (10 t/m 14 jaar) en mediaopvoeding door ouders. Laatst genoemd onderwerp staat centraal in de week van de Mediawijsheid 2011, die het expertisecentrum Mediawijzer.net organiseert in november 2011. Tijdens deze week zullen de uitkomsten van het voorliggende onderzoek worden gepresenteerd.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Dit vervolgonderzoek Mediawijsheid brengt de stand van zaken anno 2011 in kaart op het gebied van mediawijsheid bij Nederlandse jongeren van 10 t/m 14 jaar en hun ouders. De doelstelling ervan is tweeledig:

(1) Het expertisecentrum Mediawijzer.net wordt gefaciliteerd in het prioriteren (agendasetting) van haar eigen activiteiten. Allereerst komt dit (sec) voort uit de analyse van 2011. Daarnaast biedt het longitudinale karakter van het onderzoek inzicht in mogelijke verschuivingen in uitkomsten ten opzichte van 2010, hetgeen aanleiding kan zijn voor het bijstellen van prioriteiten.

(2) Het expertisecentrum Mediawijzer.net wordt geholpen bij het efficiënter en effectiever benaderen van hun doelgroep. Door de verdieping ten aanzien van mediagebruik en mediaopvoeding door ouders, verschaft het onderzoek van 2011 inzicht in verschillende opvoedstrategieën in relatie tot mediagebruik en achtergrondkenmerken van de ouders en kinderen. Dit maakt een gedifferentieerde benaderingsaanpak van de doelgroep mogelijk.

In aansluiting op bovenstaande doelstelling is de hoofdvraag van het onderzoek als volgt geformuleerd:

Wat is de mate van mediawijsheid bij Nederlandse jongeren van 10 t/m 14 jaar en hun ouders anno 2011 en welke rol spelen mediagebruik en mediaopvoeding daarbij?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden hanteren we de volgende deelvragen:

- a. Welk mediagebruik hebben Nederlandse jongeren van 10 t/m 14 jaar en binnen welke mediaomgeving (thuissituatie) groeien ze op?
- b. Hoe schatten ouders de risico's van mediagebruik in met betrekking tot hun kind?
- c. Welke vormen van mediaopvoeding passen ouders zelf toe in hun gezin? Wat zijn daarbij hun afwegingen en beweegredenen? Wat is in hun ogen effectief?
- d. Hoe schatten jongeren van 10 t/m 14 jaar en hun ouders de mate van de eigen mediawijsheid (perceptie ter attentie van mediabewustzijn en -vaardigheden) en dat van elkaar in? In welke mate handelen (gedrag) ze hier ook naar?
- e. Welke behoefte aan ondersteuning hebben ouders op het gebied van mediawijsheid? Op welke manier zijn zij het best te bereiken (kanaalsturing)?

1.3 Uitgangspunten van het onderzoek

Definiëring mediawijsheid

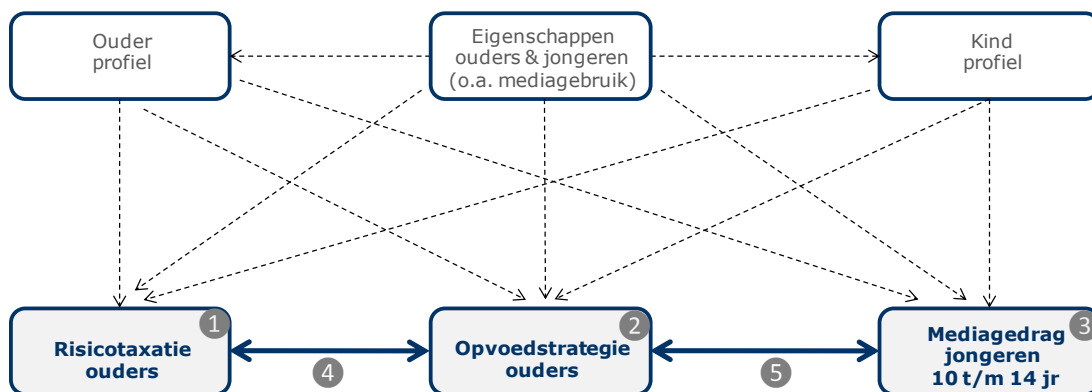
Binnen dit onderzoek hanteren wij een brede definitie van mediawijsheid. Volgens de Raad voor Cultuur (2005) duidt het begrip 'mediawijsheid' op het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld. In lijn met de activiteiten van Mediawijzer.net, het mediawijsheid expertisecentrum, richt dit onderzoek zich op alle typen media (bijv. radio, TV, dagbladen & tijdschriften, mobiele telefoon, spelcomputers en internet).

Mediaopvoeding

In deze editie staat het thema mediaopvoeding centraal. Hierbij hanteren we de definitie van Nikken & Pardoën (2010), namelijk: "Mediaopvoeding is dat deel van de ouderlijke opvoeding dat erop gericht is om kinderen bewust en selectief met het media-aanbod om te laten gaan en ervoor te zorgen dat ze de inhoud van dat aanbod kritisch kunnen beschouwen en op waarde weten te schatten."

Conceptueel model

Om de relaties tussen de verschillende variabelen binnen dit onderzoek te bepalen, maken we gebruik van onderstaand conceptueel model:

Figuur 1.1 Conceptueel model met onderzoeksvariabelen en onderlinge relaties

Naast de ouder- en kind profielen (en diens relaties) staan de volgende variabelen en relaties centraal binnen dit onderzoek:

1. Variabele risicotaxatie: Hoe schatten ouders de risico's van mediagebruik in met betrekking tot hun kind?
2. Variabele opvoedstrategie: Welke opvoedstrategie passen ouders toe bij hun kind?
3. Variabele mediagedrag: Welke mediagedragingen hebben jongeren?
4. Relatie risicotaxatie versus opvoedstrategie: Bestaat er een verband tussen (beoogde) risico's en opvoedstrategie?
5. Relatie opvoedstrategie versus risicogedrag: In welke mate is een opvoedstrategie effectief?

Voor de eerste drie (hoofd-)variabelen is een typologie opgesteld die wordt behandeld in het desbetreffende hoofdstuk.

1.4 Methode van onderzoek

Enquête

Dialogic heeft in overleg met de opdrachtgever een vragenlijst opgesteld, waarin de vijf onderzoeksvragen zijn geoperationaliseerd naar een hanteerbare vragenlijst voor zowel jongeren, als voor de ouders van jongeren. In totaal zijn 568 telefonische enquêtes afgenomen door Heliview in week 38 t/m 40; 251 jongeren (10 t/m 14 jaar) en 317 ouders met kinderen in deze leeftijdsgroep zijn vragen gesteld over bewustzijn rond mediawijsheid, mediavaardigheden en behoefte aan ondersteuning. Het aantal per categorie verschilt, omdat in de belstrategie eerst de ouder is geënquêteerd die vervolgens toestemming moest verlenen voor zijn/haar kind. In 244 gevallen is met een ouder en kind uit hetzelfde gezin gesproken. De respons uit de telefonische enquête vormt de kwantitatieve basis van deze rapportage. In bijlage II is een overzicht opgenomen waarin de belangrijkste achtergrondkenmerken van de respondenten worden behandeld.

Expertbijeenkomst

Op 20 oktober 2011 is een expertbijeenkomst georganiseerd waarbij de onderzoeksresultaten zijn teruggekoppeld aan zeven experts afkomstig van de organisaties ECP-EPN, Mediawijzer.net, Nederlands Jeugdinstituut, Issuemakers, MijnKindOnline en de Universiteit van Amsterdam.

Het doel van deze expertsessie was tweeledig. Enerzijds om met de aanwezige experts een verdieping (toetsing en duiding) aan te brengen in de analyse van de resultaten. Anderzijds het afstemmen van de uitkomsten in verband met toekomstige communicatie-uitingen en geplande onderzoeken op het gebied van Mediawijzer.net. De bijeenkomst was zodanig ingericht dat de deelnemers aan de sessie voldoende ruimte hadden om te reflecteren op de voornaamste uitkomsten. De tijdens de sessie verzamelde input is verwerkt in de eindversie van de voorliggende rapportage.

Ouderbijeenkomst

Naast de kwantitatieve analyse hebben we een discussie met ouders georganiseerd in week 43 (dinsdag 25 oktober 2011). Dit heeft inzichten opgeleverd over de wijze waarop ouders invulling geven aan mediaopvoeding en hoe zij mogelijk omgaan met risicogedrag (verhalen achter de cijfers). Hiertoe is een tweetal mediawijsheid scenario's ontwikkeld die aansluiten bij het risicogedrag van jongeren (zie bijlage III).

Het tweede deel van de ouderbijeenkomst stond in het teken van mediaopvoeding. Hierbij stond de opvoedwijze van ouders de centraal (welke activiteiten met welk doel voor ogen?). Vervolgens zijn we met de deelnemers op zoek gegaan naar de rationaliteit achter mediaopvoeding (proactief of reactiefoorzaak of gevolg?). Naast hun opvoedstrategie zijn hun beweegredenen (motieven) in beeld gebracht. De bijeenkomst bood tal van voorbeelden die zijn opgenomen in de hoofdtekst van dit rapport.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de eerste onderzoeksvraag en staat het eigen mediagebruik van zowel jongeren als (hun) ouders centraal. De door ouders gepercipieerde risico's ten aanzien van het mediagebruik van hun kind worden besproken in hoofdstuk 3. Vervolgens behandelen we in hoofdstuk 4 de derde onderzoeksvraag gerelateerd aan opvoedstrategieën die ouders hanteren volgens hun zelf en hun kinderen (confrontatiematrix). In hoofdstuk 5 staat de variabele mediagedrag van jongeren centraal. Hoofdstuk 6 behandelt de effectiviteit van mediaopvoeding (o.a. via gezinsprofielen) en hoofdstuk 7 kijkt vooruit naar leerbehoeften en routes voor regie in de toekomst. Het rapport wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen (zie hoofdstuk 8).

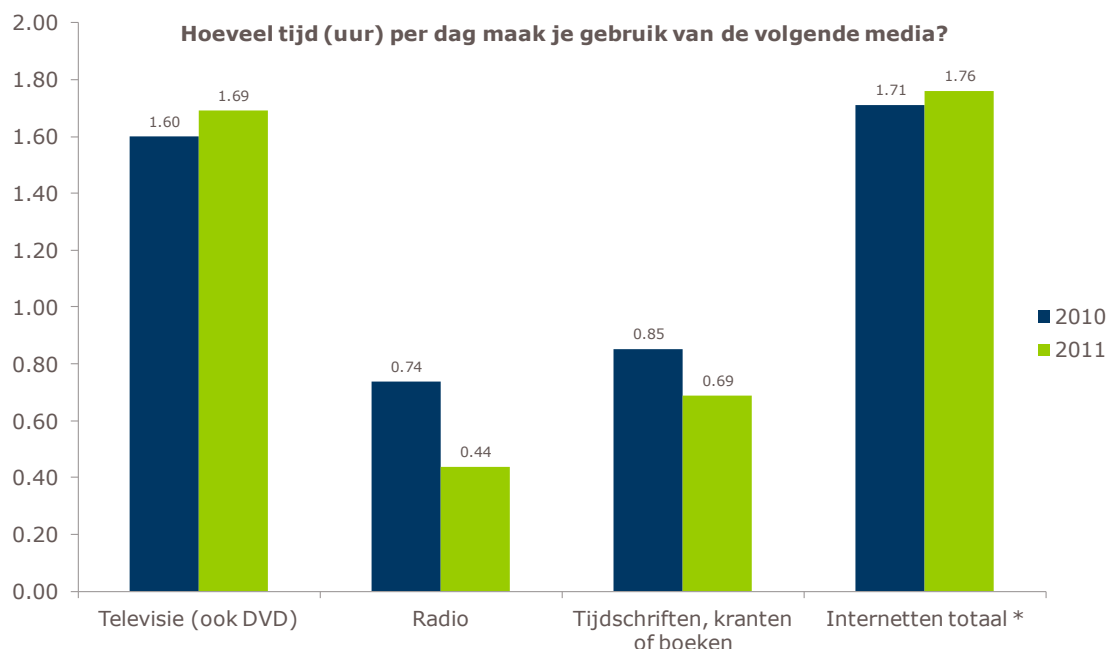
2 Mediagebruik

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de eerste onderzoeksvraag. Hierbij brengen we het mediabezit en vooral -gebruik in kaart bij zowel jongeren (10-14 jaar) als hun ouders. Naast de verschillende vormen van media wordt hierbij ook gekeken naar het gebruik van diverse internettoepassingen. Bij de vragen over tijdsbesteding (in uren) is in veel gevallen sprake van simultaan gebruik. Bijvoorbeeld krant lezen met radio op de achtergrond of downloaden van bestanden op internet tijdens het huiswerk maken.

2.1 Mediagebruik jongeren

Bezit en gebruik van media bij jongeren

In onderstaand figuur behandelen we een viertal vormen van mediagebruik (m.n. apparaten) onder jongeren en de ontwikkeling hiervan door de tijd heen, afgezet tegen de onderzoeksresultaten uit 2010.

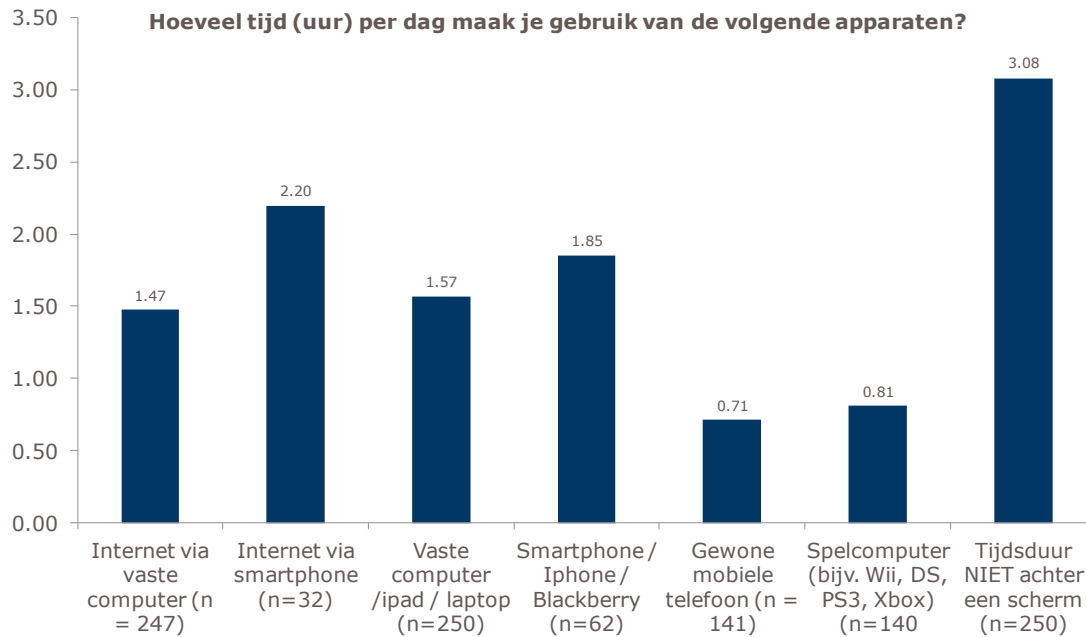

Figuur 2.1 Dagelijks mediagebruik (in uren) jongeren

Het mediagebruik onder jongeren is nauwelijks verschoven ten opzichte van 2010. Internet en tv-gebruik zijn licht toegenomen ten koste van de meest traditionele media, namelijk radio en geschreven media. De categorie 'internet totaal' is samengesteld uit het aantal uren dat jongeren op internet zit met een vaste computer/laptop aangevuld met de uren van hun mobiel internetgebruik. Net als vorig jaar geven jongeren aan dat ze dagelijks gemiddeld een uur en drie kwartier online zijn.

Naast deze vier vormen van media die bij de vorige editie ook zijn uitgevraagd bevatte de vragenlijst dit jaar ook vragen over andere apparaten die voorkomen in de mediaomgeving van jongeren. Deze worden behandeld in Figuur 2.2. Per apparaat is ook het aantal jongeren opgenomen die überhaupt gebruik maakt (>0 uren) van het desbetreffende apparaat als indicator voor bezit. Anno 2011 heeft 81% (n=203) van de geraadpleegde jongeren een mobiele telefoon. Een kwart (25%) van alle jongeren (10 t/m 14 jaar) bezit

een smartphone. De helft van deze smartphonebezitters (n=32) heeft hierbij ook een internetabonnement en is doorgaans grootgebruiker (>2 uur per dag).

Figuur 2.2 Mediagebruik onder jongeren

Wanneer we het geslacht van de jongeren meenemen in de analyse, dan valt op dat jongens significant meer gebruik maken van spelcomputers, terwijl de meisjes significant meer gebruik maken van smartphones. Verder zien we een significante toename van smartphonegebruik zodra jongeren richting het voortgezet onderwijs gaan.

Offline activiteiten jongeren

Uit de grafiek blijkt ook dat jongeren in hun privé-tijd gemiddeld ruim drie uur per dag niet achter een beeldscherm zitten. Hoe groot exact de verhouding is tussen 'screen time' en het niet gebruiken van digitale media is niet te bepalen door de grote kans op simultaan (bijv. downloaden tijdens TV kijken) gebruik. Volgens het SCP (2011a) heeft een Nederlander gemiddeld 5 uur en 24 minuten (gemiddelde doordeweekse en weekenddag, exclusief slaaptijd) vrije tijd per dag. Naar onze verwachting¹ zal dit voor jongeren in de leeftijdscategorie 10-14 jaar minstens 1 uur hoger liggen indien we de tijd voor het maken van huiswerk niet meetellen. Dit zou impliceren dat een kind, naar schatting, ongeveer de helft van zijn vrije tijd achter een beeldscherm doorbrengt.

¹ In het tijdbestedingonderzoek 1975 – 2005 (SCP, 2011b) had een scholier / student (vanaf 12 jaar) in 2005 gemiddeld 42,8 uur per week vrije tijd. Aangezien het bij onze steekproef deels om jongere kinderen gaat, zijn we uitgegaan van 45 uur vrije tijd per week, omgerekend zo'n 6,5 uur per dag.

In onderstaande tabel zetten we de belangrijkste 'offline' activiteiten uiteen die jongeren (n=245) hebben genoemd tijdens de telefonische enquête.

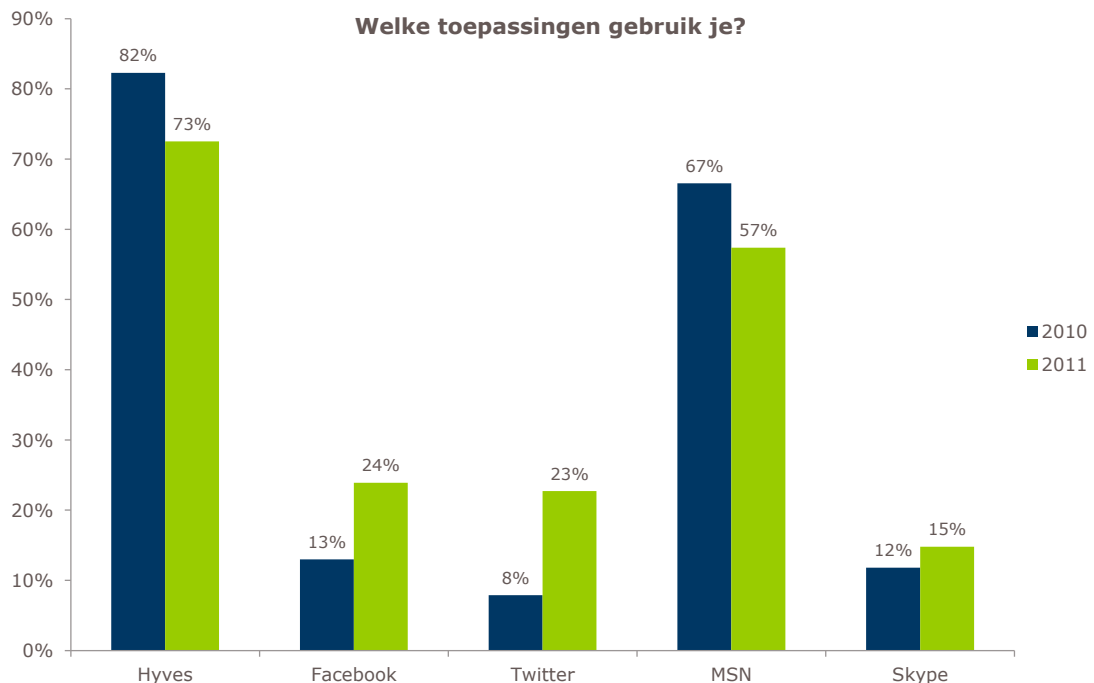
Tabel 2.1 Offline activiteiten jongeren (n=245)

Offline activiteiten (n=245)	#	%
Sport (voetbal, hockey, etc.)	146	38%
Spelen (buitenspelen, lego, etc.)	86	23%
Met vrienden afspreken	68	18%
Lezen	25	7%
Overig (klusjes, dieren, uitrusten, winkelen)	22	6%
Hobby (toneel, scouting, etc.)	19	5%
Muziek	15	4%
	381	100%

Van de 381 geïnventariseerde activiteiten (de jongeren mochten maximaal twee activiteiten noemen) wordt de 'niet-beeldscherm' tijd hoofdzakelijk gevuld met sportactiviteiten, met vrienden afspreken en binnen- of buitenspelen. Het spelen van een muziekinstrument wordt slechts in 4% van de gevallen genoemd.

Gebruik van internettoepassingen door jongeren

Wanneer we het gebruik van internettoepassingen vergelijken met vorig jaar vallen een aantal verschuivingen op bij de jongeren. Facebook is duidelijk aan een opmars bezig (vermoedelijk ten koste van Hyves en MSN), namelijk een kleine verdubbeling in gebruik. Opvallender is dat met name het Twitter-gebruik fors gestegen is onder jongeren. Er is sprake van bijna een verdrievoudiging van deze applicatie.

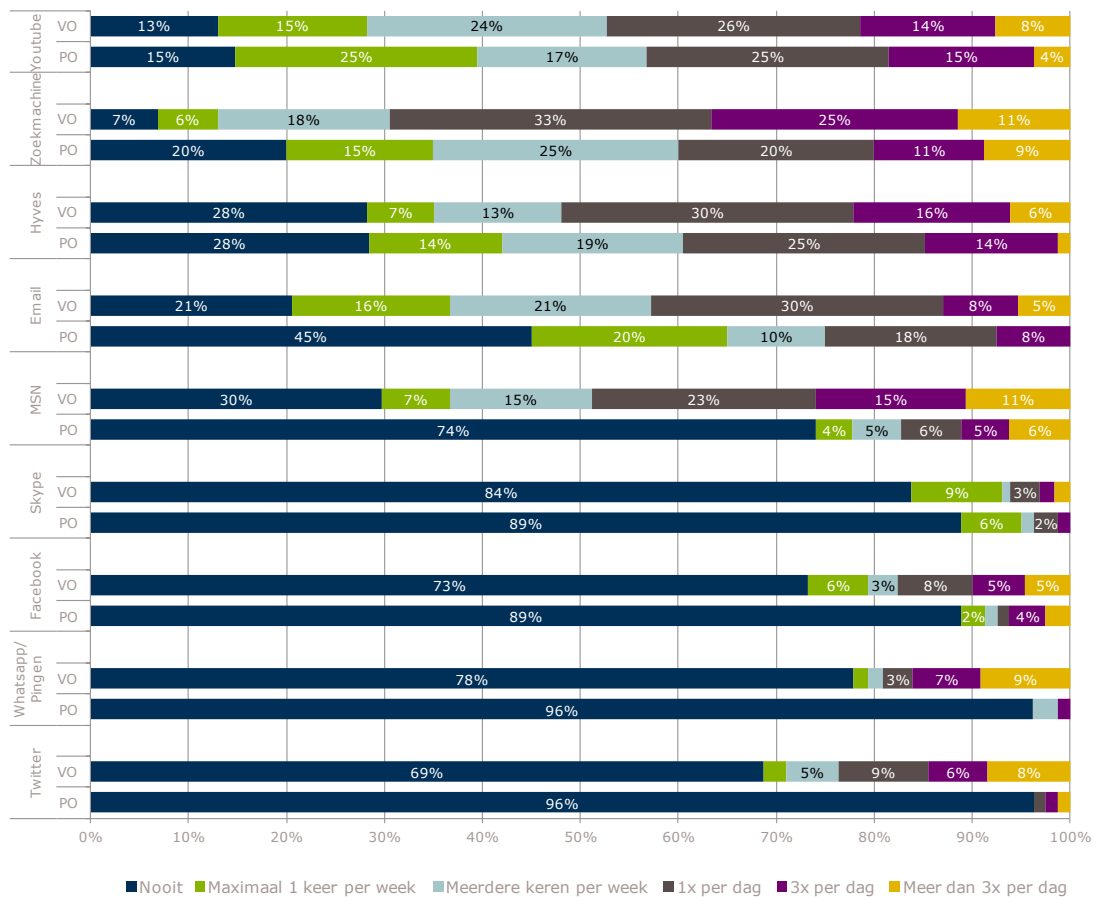

Figuur 2.3 Gebruik internettoepassingen onder jongeren

Om vast te stellen hoe intensief jongeren gebruik maken van deze internettoepassingen, is er een 6-puntsschaal (variërend van nooit tot en met meer dan drie maal per dag)

toegepast in de vragenlijst. Figuur 2.4 maakt onderscheid tussen jongeren die primair onderwijs (PO) dan wel voortgezet onderwijs (VO) volgen. Dit levert het volgende beeld op:

- Bij het PO is de toepassing Youtube favoriet, namelijk 85% van de PO-jongeren gebruikt deze toepassing. Ook een zoekmachine (o.a. Google) en in mindere mate Hyves (respectievelijk 80% en 72%) staan in de top drie;
- Bij het VO is de zoekmachine (o.a. Google) favoriet, namelijk 93% van de VO-jongeren gebruikt deze, gevolgd door Youtube (87%) en E-mail (79%);
- Het overall beeld is dat VO-jongeren intensiever gebruik maken van de meeste internettoepassingen dan PO-jongeren. Deze verschillen zijn significant bij de toepassingen Facebook, Twitter, MSN, E-mail, Whatsapp / Pingen, Youtube en Zoekmachines. Vooral bij MSN is de verhouding tamelijk scheef, namelijk in het VO (video)chatten 70% van de leerlingen terwijl in het PO slechts 30% gebruik maakt van deze toepassing. Ook is Twitter onder VO-jongeren duidelijk meer gemeengoed dan bij PO-jongeren (resp. 31% versus 4%). Ook het gebruik van e-mail ligt bij de PO-jongeren significant lager dan bij het VO (resp. 55% versus 79%);

Figuur 2.4 Intensiteit gebruik internettoepassingen PO-jongeren versus VO-jongeren

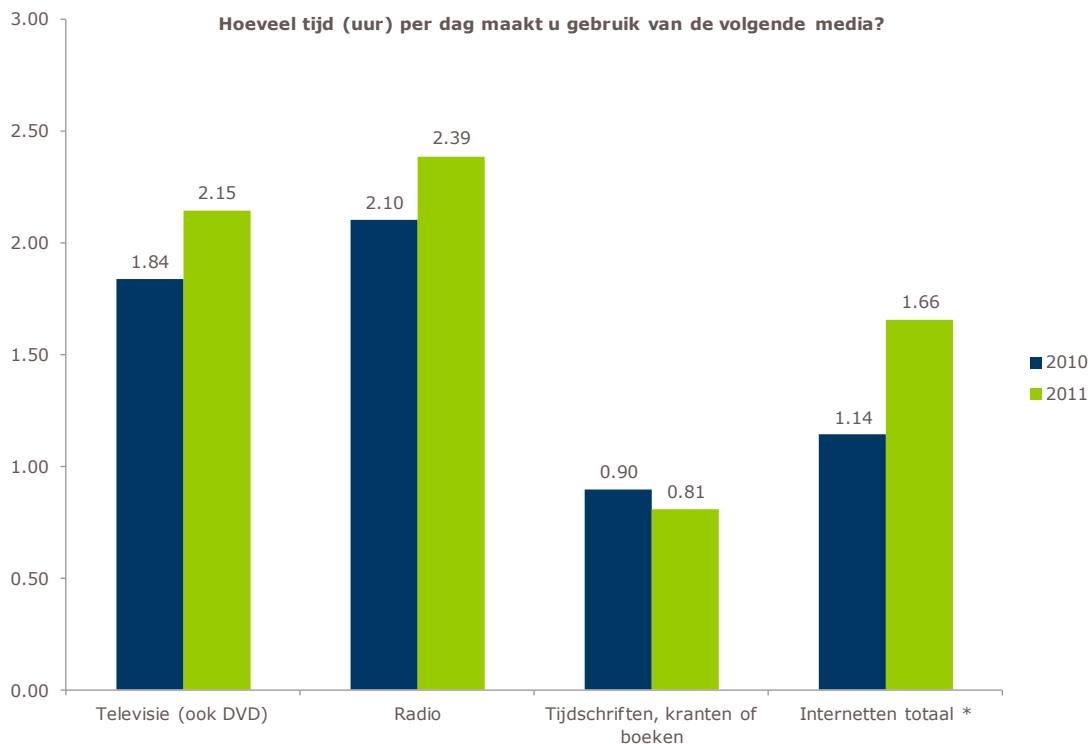
Wanneer we voor de twee sociale mediatoepassingen Hyves en Facebook een uitsplitsing maken naar leeftijd, zien we dat de groep niet-gebruikers bij Hyves nauwelijks verschilt bij jonge (10-12 jaar) en oude kinderen (13-14 jaar). Bij Facebook zie je echter wel een duidelijke toename in gebruik rond het dertiende levensjaar. Dit kan verklaard worden doordat Facebook een minimumleeftijd hanteert van 13 jaar.

Naast bovengenoemde verschillen in gebruik tussen jongeren op het basis- dan wel voortgezet onderwijs hebben we binnen de data ook naar verschillen op basis van geslacht van het kind gekeken. Bij alle toepassingen zijn de meisjes actiever dan de jongens. Vooral bij Hyves valt op dat de meerderheid van de meisjes (59%) dagelijks actief is, terwijl een minderheid van de jongens (38%) dit dagelijks gebruikt. Naast Hyves, maken meisjes ook significant meer gebruik van Whatsapp/Pingen. Zoals geconstateerd zal dit ook samenhangen met het feit dat meisjes meer gebruik maken van smartphones.

2.2 Mediagebruik ouders

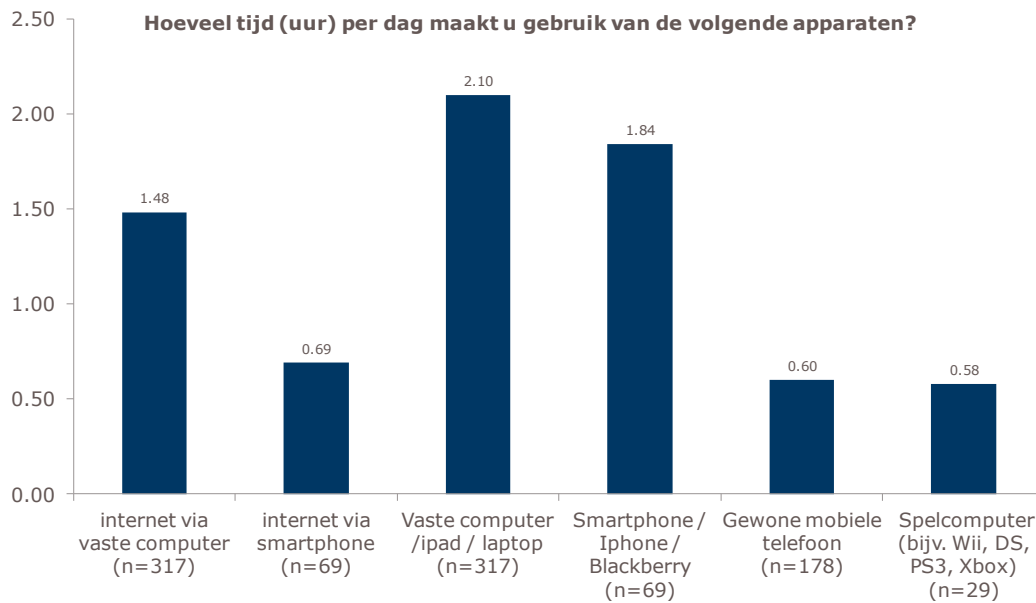
Bezit en gebruik van media bij ouders

Net als bij de jongeren zijn ook de ouders ondervraagd over hun mediagebruik (apparaten) en de ontwikkeling hiervan door de tijd heen:

Figuur 2.5 Dagelijks mediagebruik (in uren) ouders

Afgezien van een stijging (factor 1,46) van het internetgebruik (via computer of mobiel) is ook bij de ouders het mediagebruik niet essentieel gewijzigd ten opzichte van 2010. Hooguit is men gemiddeld meer tijd gaan besteden aan de diverse media. Dankzij de stijging van het internetgebruik is de tijd die ouders online doorbrengen redelijk op het niveau met dat van de jongeren.

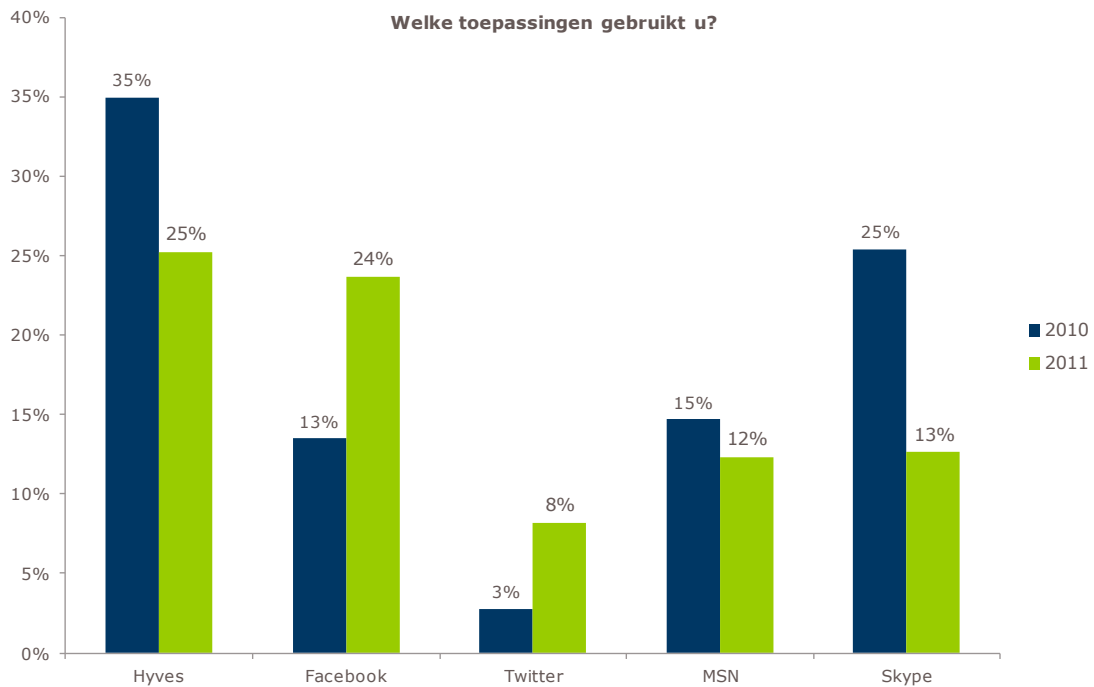

Figuur 2.6 Gebruik (in uren) van media door ouders

De tijdsbesteding op de vaste computer, al dan niet op internet, voert bij de ouders de boventoon. Alle ouders hebben de beschikking over internet via een vaste computer. Ongeveer 22% van alle ouders bezit ook een smartphone. Dit percentage ligt net iets lager dan bij de jongeren (25%). Vooral de gemiddelde tijdsduur die ouders op internet zitten met hun smartphone ligt beduidend lager. Verder valt op dat een slechts een klein deel (9%) van de ouders gebruik maakt van een spelcomputer.

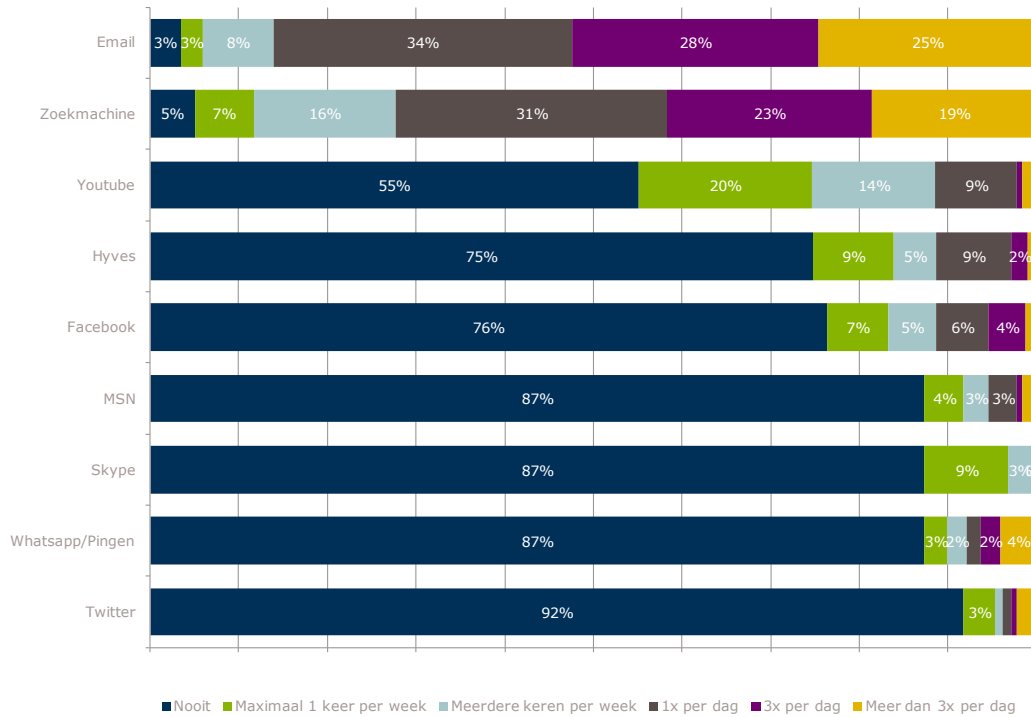
Gebruik van internettoepassingen ouders

Ook bij de ouders zien we een daling in gebruik van Hyves, MSN en ook Skype. Ouders zijn veel minder actief dan kinderen op sociale media. Wel komt ook hier het patroon terug dat Twitter aan populariteit heeft gewonnen en dat de balans tussen Hyves en Facebook gebruikers is gekanteld in de richting van Facebook.

Figuur 2.7 Gebruik van toepassingen onder ouders in 2010 en 2011

Wanneer we inzoomen op de intensiteit van internettoepassingen valt in algemene zin op dat ouders in zeer beperkte mate gebruik maken van deze negen populaire mediatoepassingen (zie Figuur 2.8). Alleen e-mail (97%), zoekmachine (o.a. Google) (95%) en Youtube (45%) weten zich nog enigszins aan dit patroon te onttrekken. Deze toepassingen vormen ook de top 3 van de VO-jongeren, weliswaar in een andere volgorde. In vergelijking met de jongeren valt op dat qua intensiteit een ruime meerderheid van de ouders dagelijks dan wel meermaals per dag gebruik maakt van e-mail en/of een zoekmachine. Van dagelijks gebruik bij jongeren was bij deze toepassingen veel minder vaak sprake.

Figuur 2.8 Frequentie van gebruik toepassingen in 2011 onder ouders

3 Risicotaxatie ouders

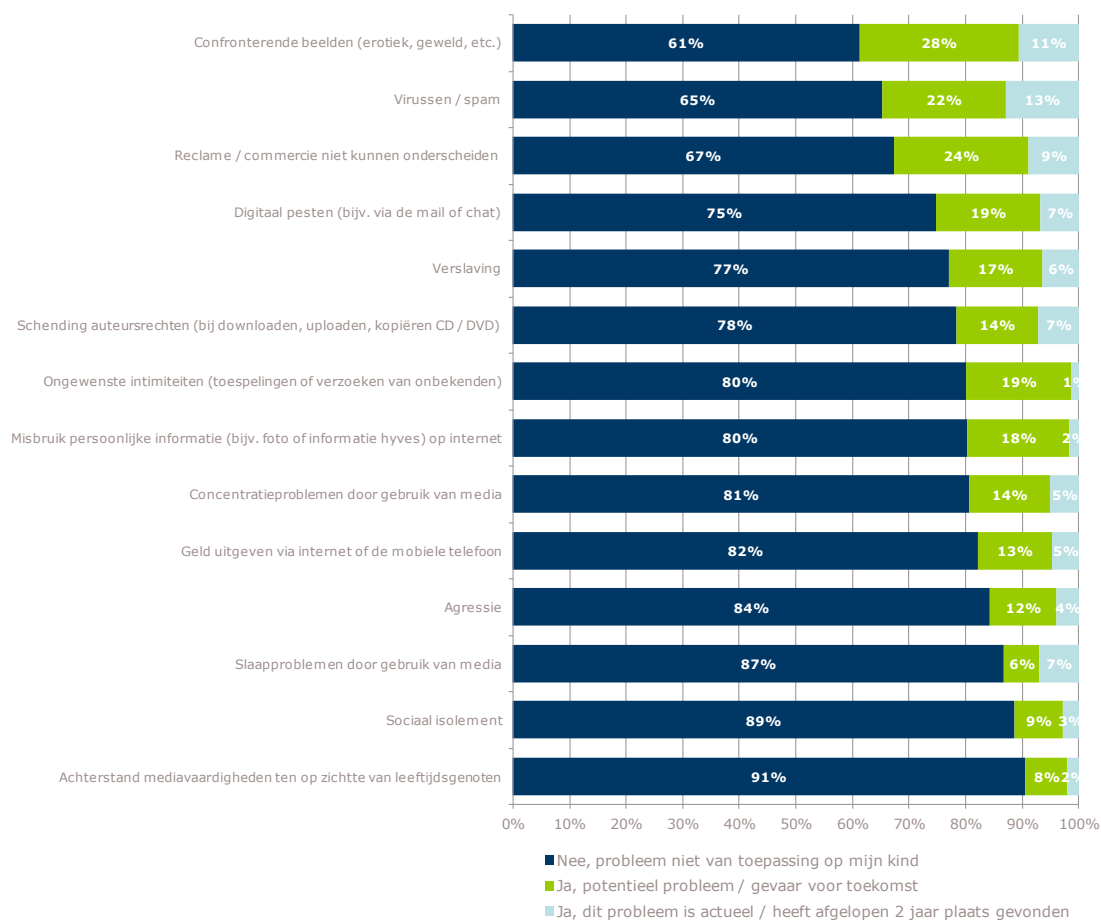
In dit hoofdstuk bespreken we de risicotaxatie van ouders gelet op de gevaren die hun kinderen in hun ogen lopen bij het gebruik van media. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een typologie. In hoofdstuk 6 bespreken we in hoeverre er een verband bestaat tussen deze inschatting en de gevoerde opvoedstrategie van de desbetreffende ouder.

3.1 Gepercipieerde risico's van mediagebruik door ouders

Inleiding

In Figuur 3.1 behandelen we een veertiental risico's van mediagebruik. Deze lopen uiteen van dreiging van buitenaf (bijv. digitaal pesten of ongewenste intimiteiten) tot risico's die samenhangen met de (achterstand van) vaardigheden van een kind. In de enquête hebben de ouders kunnen aangeven in hoeverre zij een dergelijk risico op hun kind van toepassing achtten, via drie antwoordmogelijkheden, namelijk:

- Nee, probleem niet van toepassing op mijn kind
- Ja, potentieel probleem / gevaar voor toekomst
- Ja, dit probleem is actueel / heeft afgelopen 2 jaar plaats gevonden

Figuur 3.1 Risicotaxatie door ouders

Analyse

Over het algemeen zijn ouders niet pessimistisch. In veel gevallen brengt het mediagebruik volgens de ouders geen zorgelijke situaties met zich mee. Aangezien we de meeste risico's (m.u.v. digitaal pesten) niet in 2010 hebben uitgevraagd is een trendanalyse niet mogelijk. Verder dient opgemerkt te worden dat wanneer de percentages 'ja dit is een actueel probleem voor mijn kind' vertaald worden in absolute aantallen², een aanzienlijke groep jongeren in Nederland last blijkt te hebben van bovenstaande risico's of gevaren.

Volgens de geraadpleegde ouders zijn de belangrijkste actuele problemen van mediagebruik bij hun kind virussen/spam (13%), confronterende beelden (11%) en het onvermogen van kinderen om weerstand te bieden aan commerciële uitingen (9%). Deze drie vormen komen ook als potentieel risico het sterkst naar boven, aangevuld met digitaal pesten (19%), ongewenste intimiteiten (19%), misbruik persoonlijke informatie (18%) en verslaving (17%) worden als potentieel risico gepercipieerd door ouders.

Uit een aanvullende analyse blijkt dat vaders het risico 'schending auteursrechten' significant hoger inschatten bij hun kinderen. 13% van de vaders zegt dat zijn kind in de afgelopen 2 jaar met het downloaden/uploaden van bestanden of het kopiëren van CD's / DVD's onwetmatig bezig is geweest, terwijl moeders dit probleem minder (4%) signaleren. Ook constateren vaders vaker het probleem 'sociaal isolement' bij hun kind dan moeders (resp. 7% en 1%).

Uit de ouderbijeenkomst (n=8) kwam een eigen top 4 van risico's naar voren die samenhangen met het mediagebruik van hun kind, namelijk verslaving (langdurig en dwangmatig gebruik), commercie (zie kader 'niets is gratis'), misbruik persoonlijke informatie (m.n. foto's) en ongewenste intimiteiten (bijv. loverboys). Deze groep ouders maakt zich minder zorgen om een eventuele achterstand van vaardigheden bij hun kinderen.

Digitaal pesten

Ten aanzien van digitaal pesten verschijnen regelmatig berichten en onderzoeken in de media. Tijdens de ouderbijeenkomst bleek uit de diverse voorbeelden dat internet een kanaal is voor jongeren wat laagdrempeliger is om bijvoorbeeld iemand uit te schelden. Juist doordat jongeren niet direct geconfronteerd worden met hoe een dergelijke boodschap kwetsend kan overkomen bij een ander, voelen ze minder remming (zie kader 'de mens achter de computer').

Niets is gratis

De deelnemers aan de ouderbijeenkomst herkenden zich goed in de casus waarbij hun kind virtuele goederen (bijv. meubeltjes Habbo) had aangeschaft en de ouder dit ontdekte in een stadium toen de uitgaven al flink waren opgenomen: "Na twee maanden ontdekten we dat onze telefoonrekening €200,- hoger was. In eerste instantie dachten we dat het om een vergissing ging. Later zijn we er achter gekomen dat er telkens op woensdagmiddag naar een specifiek nummer werd gebeld. Mijn zoon bleek via de vaste telefoon op die manier zijn 'credits' te kopen. Toen wij hem hiermee confronteerden ontkende hij in eerste instantie. Zonder boos te worden gingen de ouders de dialoog aan om de jongen 'klem te zetten'. Door aan te geven dat het een hoop geld betrof en dat zijn ouders dit ook niet zomaar konden betalen, bood de jongen aan: "Dan betaal ik het toch van mijn zakgeld". Hoewel het een dure les was, bleek deze situatie voor de ouders zeer waardevol, want het had een grote impact op hun zoon."

² Uit onderzoek (SCP, 2011b) blijkt dat 60.000 jongeren in de leeftijdscategorie 9-16 jaar slachtoffer zijn van digitaal pesten. Dit absolute aantal correspondeert met 4% van deze populatie.

Onder de geraadpleegde groep ouders geeft ruim een kwart (26%) van de ouders aan dat digitaal pesten een dreiging vormt voor zijn / haar kind. Daarbij taxeren ouders het risico voor digitaal pesten significant hoger bij een dochter dan bij een zoon, namelijk 36% versus 15%.

Mens achter de computer

"Mijn zoon had zich aangesloten bij een nieuwsgroep rondom zijn voetbalclub. Op een gegeven moment raakte het ventje geïrriteerd van alle mails. Zijn primaire reactie aan iedereen was toen: "ROT OP!". Vervolgens kreeg hij een nette e-mail van 'de moderator' die hem verzocht dergelijk taalgebruik niet te gebruiken. Dit was voor hem duidelijk een eyeopener: er zit blijkbaar een mens achter die computer.

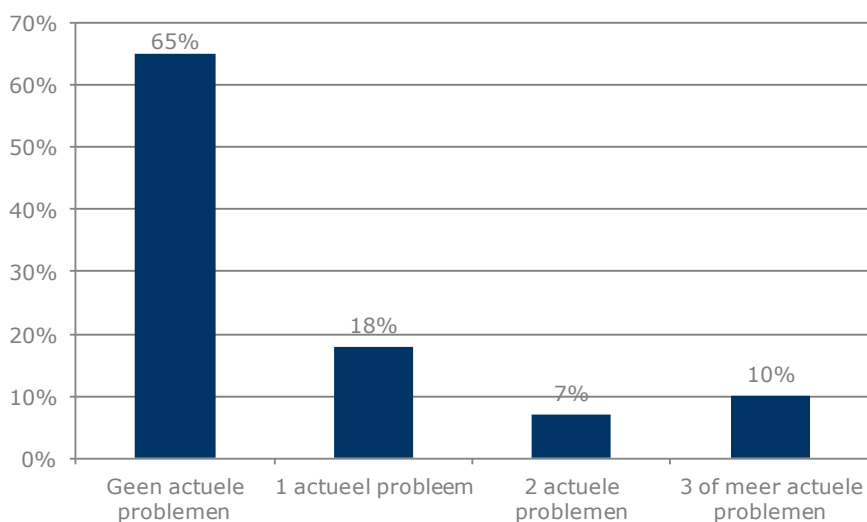
Ongeveer 7% van de geraadpleegde ouders geeft aan dat digitaal pesten een actueel probleem is voor hun kind dan wel dat het heeft plaatsgevonden in de afgelopen twee jaar. Hier zien we een daling met 2010, waarbij 15% van de geraadpleegde ouders aangaf dat zijn/haar kind wel eens was gepest/getreiterd op internet (via de mail of chat) in die periode van twee jaar. Opnieuw is geslacht van het kind hier een belangrijk onderscheid. In de afgelopen 2 jaar is namelijk 9% van de meisjes volgens de ouders daadwerkelijk slachtoffer geweest van digitaal pesten, terwijl dit percentage voor de jongens op 4% uitkomt.

Enkele deelnemers aan de ouderbijeenkomst relativeren de impact van digitaal pesten door aan te geven dat het niet specifiek een jongerenprobleem

is, dan wel dat pesten geen nieuw fenomeen is: "Vroeger kreeg ik hijgers aan de telefoon, nu gaat dat via internet". Andere ouders benadrukken dat geschreven taal vaak dubbel kan worden geïnterpreteerd en dat dit risico is toegenomen met de komst van internet.

Gestapelde problematiek

Aangezien het om veertien verschillende risico's gaat, is de kans groot dat tenminste één van de risico's van toepassing is op een kind. Tegelijkertijd zou er ook sprake kunnen zijn van zogenaamde gestapelde problematiek. Hiertoe hebben we een extra analyse gemaakt van de actuele problemen die ouders waarnemen bij hun kind. Hieruit blijkt dat 65% van de jongeren volgens de ouders überhaupt geen probleem heeft met één van de veertien uitgevraagde risico's. Ongeveer 17% van de ouders signaleert 2 of meer problemen als actueel bij zijn / haar kind.

Figuur 3.2 Aantal actuele problemen bij jongeren 10 t/m 14 jaar

3.2 Risicotaxatie typologie

Om tot een typologie te komen is via een factoranalyse bepaald welke gepercipieerde risico's met elkaar samenhangen. Vanuit de data³ is een drietal categorieën van risico's naar voren gekomen die onderling een sterke verbondenheid hebben, maar tussen de categorieën weinig overlap vertonen. Deze risicogebieden zijn 'dreiging buitenaf', 'gebrek aan welbevinden' en 'onbekwaamheid'.

Tabel 3.1 Typologie risicotaxatie ouders

	Factor 1: Dreiging buitenaf	Factor 2: Gebrek aan welbevinden	Factor 3: Onbekwaam- heid
Ongewenste intimiteiten	0.791		
Digitaal pesten (bijv. via de mail of chat)	0.724		
Misbruik persoonlijke informatie	0.686		
Confronterende beelden (erotiek, geweld, etc.)	0.618		
Concentratieproblemen door gebruik van media		0.726	
Slaapproblemen door gebruik van media		0.648	
Verslaving		0.545	
Sociaal isolement		0.462	
Achterstand mediavaardigheden t.o.v. leeftijdsgenoten			0.811
Reclame / commercie niet kunnen onderscheiden			0.541
Geld uitgeven via internet of de mobiele telefoon			0.519

Deze drie factoren gerelateerd aan risicotaxatie kunnen als volgt worden getypeerd:

- **Factor 1 - Dreiging buitenaf:** risico's die samenhangen met de dreiging / het gevaar van buitenaf. Bijvoorbeeld toenadering van hun kind door derden / vreemden of als hun kind geconfronteerd wordt met beelden (op TV of Internet) waar het niet om had gevraagd / naar had gezocht.
- **Factor 2 - Gebrek aan welbevinden:** risico's die samenhangen met het gebrek aan welbevinden door het gebruik van media. Hierbij kan gedacht worden aan concentratieproblemen, slaapproblemen of zelfs verslaving en een sociaal isolement.
- **Factor 3 - Onbekwaamheid:** risico als gevolg van het onbekwaam handelen van jongeren, waarbij het kind al dan niet in staat is om problemen te voorkomen zoals onnodig geld uitgeven of reclame kunnen herkennen. Volgens de ouders gaat dit risico gepaard met een algehele achterstand op leeftijdsgenootjes.

Om vast te stellen welke type kinderen volgens de ouders een verhoogd risico lopen op deze factoren, hebben we een kruising gemaakt met geslacht en leeftijdsfase (PO of VO). Hieruit kwam naar voren dat de factor 'dreiging buitenaf' vaker wordt genoemd door de geraadpleegde ouders met een dochter. Bij de leeftijdsfase zien we dat ouders alle risico's hoger percipiëren wanneer hun kind voortgezet onderwijs volgt. Vooral de categorie 'gebrek aan welbevinden' neemt daarbij significant toe.

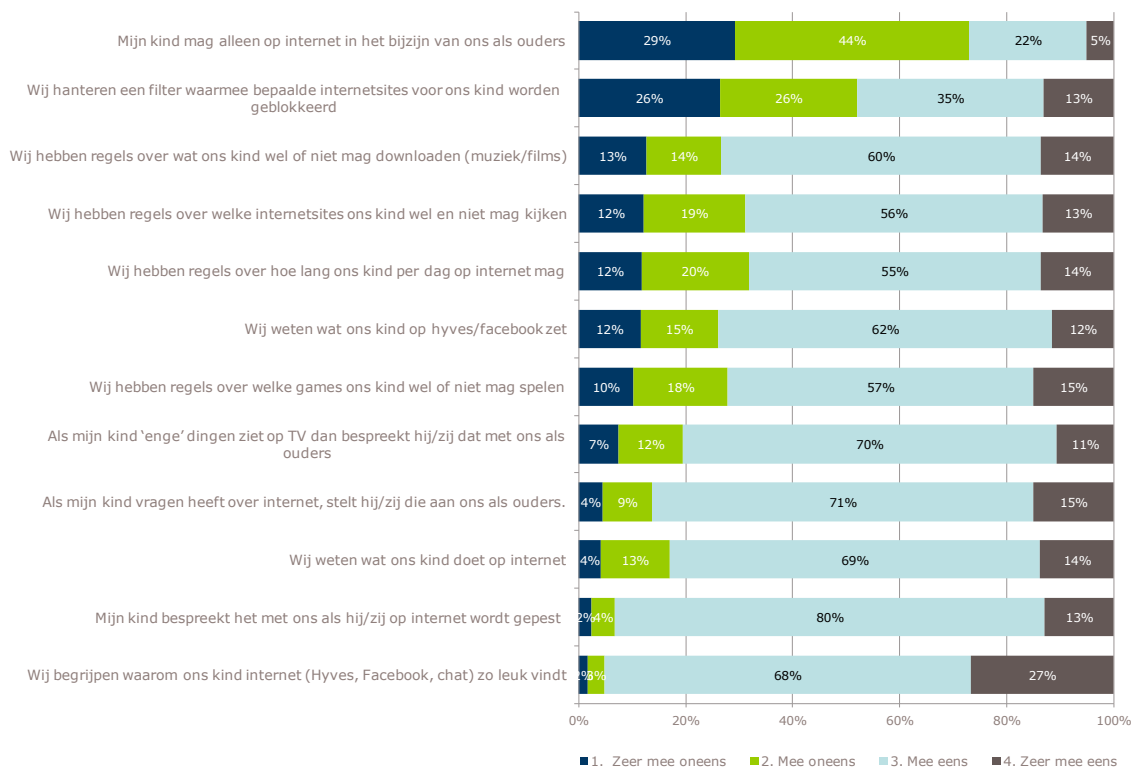
³ De risico's agressie en schending van auteursrechten zijn wel meegenomen in de factoranalyse maar kennen geen lading op deze drie categorieën.

4 Opvoedstrategieën ouders

Voor de beantwoording van onderzoeksvraag 3, behandelt dit hoofdstuk diverse instrumenten die ouders gebruiken dan wel bewust niet inzetten binnen hun mediaopvoeding. Vervolgens wordt er een typologie van opvoedstrategieën gepresenteerd. Tot slot onderzoeken we via de confrontatiematrixen de mate van overeenstemming over mediaopvoeding tussen een ouder en zijn/haar kind.

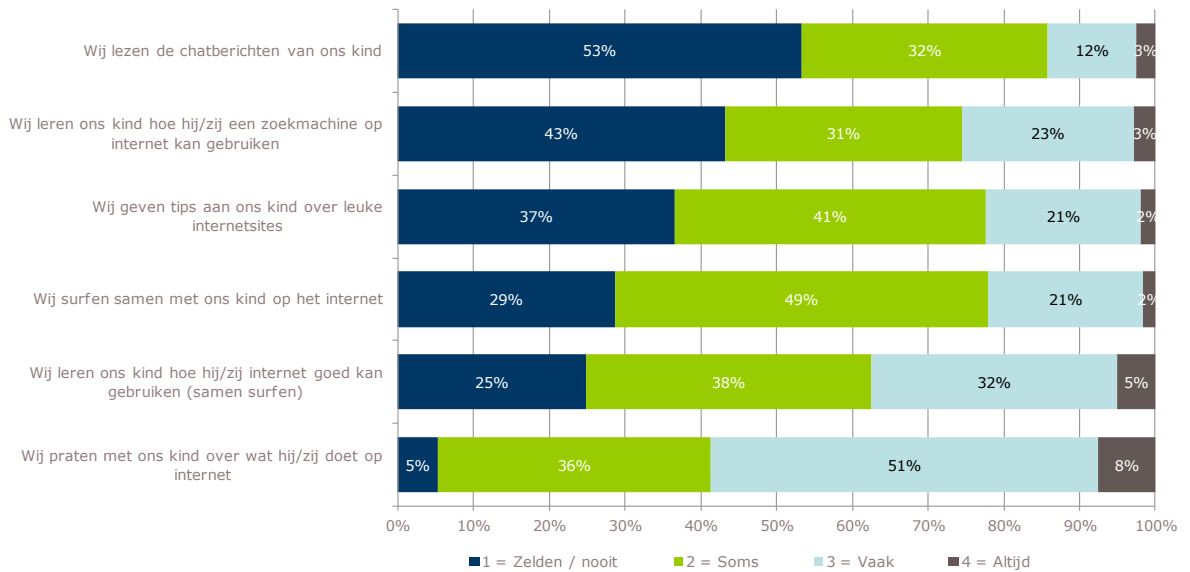
4.1 Opvoedstrategieën volgens ouders

Aan de ouders is gevraagd in hoeverre onderstaande twaalf stellingen op hun van toepassing zijn (zie onderstaande grafiek). Hieruit volgt dat met uitzondering van het 'alleen mogen surfen' dan wel het gebruik van een 'webfilter' alle vormen van opvoeding door de meerderheid wordt toegepast. Dit geldt ook over de opvatting "wij begrijpen waarom ons kind internet zo leuk vindt", namelijk 95% van de ouders heeft hier begrip voor en zelfs 27% van de ouders begrijpt dit zeer goed.

Figuur 4.1 Stellingen ten aanzien van opvoedactiviteiten ouders

Naast hun perceptie hebben we de ouders ook gevraagd naar de frequentie waarmee zij gebruik maken van onderstaande opvoedstrategieën:

Figuur 4.2 Frequentie van opvoedactiviteiten ouders

Uit Figuur 4.2 volgt meer contrast, al is de frequentie van het gebruik van deze instrumenten doorgaans laag (NB: grote groep ouders kiest voor soms). De enige uitzondering hierop is 'praten met kind'. Praktisch alle ouders (95%) praten met hun kind over wat hij/zij online doet. Tegelijkertijd praat 'slechts' 59% van de ouders met regelmaat. Ongeveer 47% van de ouders kiest bij hun kind voor veiligheid boven privacy. Deze groep houdt namelijk een vinger aan de pols door de chatberichten van hun kinderen te lezen. De deelnemers aan de ouderbijeenkomst vinden dit nog een relatief hoog aantal. Zij geven daarbij aan dat naarmate kinderen ouder worden, ouders de privacy van hun kind meer gaan respecteren. Doordat tieners gaan puberen willen ze een eigen privéleven en niet een ouder die ze continu in de gaten houdt (zie kader "vakantiefoto's").

Vakantiefoto's

Een moeder illustreerde de toename van behoefte aan privacy met een voorbeeld waarbij de moeder via haar eigen Hypes-account de vakantiefoto's van een vriendje van haar dochter (14) op het scherm had getoverd onder het motto: "Zou dit niet een leuke vakantiebestemming voor ons zijn?". Haar dochter in kwestie was dusdanig verrast dat ze meteen haar moeder heeft 'ontvriend'.

Om te bepalen of ouders in hun opvoedstrategie differentiëren op basis van de eigenschappen van hun kind (leeftijd, fase, geslacht kind) dan wel of er verschillen zijn in opvoedstijl tussen vaders en moeders hebben we extra uitsplitsingen gemaakt. Hieruit volgt het beeld dat meisjes significant minder regels krijgen rondom 'gaming'. Zoals uit hoofdstuk 2 blijkt kan dit waarschijnlijk verklaard worden doordat meisjes minder gebruik maken van spelcomputers.

Verder zien we verschillen qua opvoedstrategie tussen de ouders onderling. Overall zien we dat moeders op alle fronten significant meer regels hanteren dan vaders. Vooral op het gebied van downloaden hanteren vaders significant minder regels in vergelijking met moeders (resp. 64% en 88%). Hoewel dit een kleine groep ouders betreft die deze opvoedactie daadwerkelijk inzet, noemen moeders significant vaker dat hun kind niet

zonder hun alleen op internet mag. Dit geldt ook voor de opvoedactiviteit 'als ons kind enge dingen ziet dan bespreekt hij / zij dat met ons', dat eveneens significant vaker door moeders wordt genoemd.

Tijdens de ouderbijeenkomst kwamen verschillende voorbeelden aan de orde waaruit bleek dat ouders qua opvoedstrategie differentiëren op basis van het karakter van hun kind:

- Een dochter (14) is zeer gevoelig voor complimentjes. De moeder beluist om samen met haar dochter te gaan kijken naar een documentaire over loverboys;
- Binnen een gezin blijkt dat de zoon (11) volgens zijn ouders meer aanleg heeft voor computerverslaving dan zijn zus. De jongen wordt met regels begeleid, terwijl zijn zus (14) een open karakter heeft en meer haar eigen verantwoordelijkheid aan kan. Toen bij haar het onderwerp 'screentime' ter sprake kwam, stelde ze zelf voor om een kookwekker naast de PC te plaatsen.
- Een dochter (12) moet elke avond haar blackberry inleveren (aan de oplader beneden) omdat zij geen rem kent.

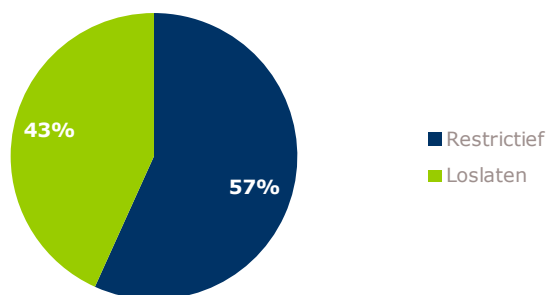
Ook bleek uit de ouderbijeenkomst dat je zelf als ouder een belangrijke voorbeeldfunctie hebt: "Vader komt thuis en ziet zijn zoon (10) op de bank met laptop achter TV zitten. Vader spreekt de jongen aan op zijn gedrag. Moeder ziet vooral een jongen die helemaal in zijn element is. Later die avond treft ze haar man in precies dezelfde houding en denkt: hmm, goed voorbeeld doet goed volgen".

4.2 Opvoedstrategie typologie

Eigen typering: restrictief versus laissez-faire

Tijdens de telefonische enquête zijn de ouders gevraagd om hun eigen opvoedstrategie te typeren. 57% van de ouders valt in de categorie 'restrictief' en geeft aan dat zij veel regels hebben en regelmatig hun kind controleren.

Welke opvoedstrategie past u doorgaans toe bij uw eigen kind?

Figuur 4.3 Eigen typering opvoedstrategie

Verder valt op dat ouders met een zoon zich vaker typeren als restrictief, namelijk in 62% van de gevallen. Dit geldt in tweederde (67%) van de gevallen ook voor ouders van wie het kind naar het basisonderwijs gaat. Tot slot blijken moeders zichzelf significant vaker te beschouwen als restrictief.

De groep ouders (n=126) die zichzelf inschat als 'loslaten' doet dit vaak (83%) uit een overtuiging dat zij hun kind (denken te) kunnen vertrouwen. Bij de categorie anders (9%) benoemen ouders een tussenvorm van vrijheid in gebondenheid (gematigd loslaten), dan

wel het willen voorkomen van stiekem gebruik of zij beschouwen ontdekking als een waardevol leermiddel (leren van fouten).

Tabel 4.1 Redenen voor ouders om te kiezen voor laissez-faire benadering

	#	%
Ik ben bang dat mijn kind anders iets tekort komt	2	2%
Ik vertrouw mijn kind in zijn/haar mediagebruik	105	83%
Je kunt als ouder toch niet alles voorkomen	8	6%
Anders	11	9%
	126	100%

Typologie na factoranalyse

Net als bij de risicotaxatie van ouders hebben we ook vanuit de data onderzocht welke instrumenten met elkaar samenhangen via een factoranalyse. In Tabel 4.2 bespreken we de uitkomsten van de factoranalyse en de verschillende factorladingen per variabele⁴:

Tabel 4.2 Typologie opvoedstrategie

Typologie opvoedstrategie ouders	Factor 1: Gezamenlijk media beleven	Factor 2: Regels Stellen	Factor 3: Actief praten	Factor 4: Toezicht houden
Wij leren ons kind hoe hij/zij internet goed kan gebruiken (samen surfen)	.753			
Wij surfen samen met ons kind op het internet	.717			
Wij leren ons kind hoe hij/zij een zoekmachine op internet kan gebruiken	.713			
Wij geven tips aan ons kind over leuke internetsites	.703			
Wij praten met ons kind over wat hij/zij doet op internet	.479			
Wij hebben regels over welke internetsites ons kind wel en niet mag kijken		.736		
Wij hebben regels over wat ons kind wel of niet mag downloaden (muziek/films)		.712		
Wij hebben regels over hoe lang ons kind per dag op internet mag		.686		
Wij hebben regels over welke games ons kind wel of niet mag spelen		.677		
Wij hanteren een filter waarmee bepaalde internetsites voor ons kind worden geblokkeerd		.469		
Wij begrijpen waarom ons kind internet (Hyves, Facebook, chat) zo leuk vindt			.668	
Mijn kind bespreekt het met ons als hij/zij op internet wordt gepest			.655	
Als mijn kind vragen heeft over internet, stelt hij/zij die aan ons als ouders.			.522	
Wij weten wat ons kind op hyves/facebook zet				.776
Wij weten wat ons kind doet op internet				.501
Wij lezen de chatberichten van ons kind				.488
Mijn kind mag alleen op internet in het bijzijn van ons als ouders				.460

Bovengenoemde typologie die wij in onze data hebben aangetroffen sluit goed aan bij de indeling die Nikken (2009) heeft gepresenteerd tijdens een eerder onderzoek naar de mate waarin ouders van 6- tot 12-jarige kinderen hun bij internet begeleiden.

⁴ Allereerst hebben we exploratief het aantal factoren bepaald op basis van de eigenwaarden (Eigen value > 1). De eigenwaarde geeft hierbij aan hoeveel additionele variantie verklaard kan worden door een extra factor. Vervolgens hebben we deze vier geïdentificeerde factoren gedraaid (methode Rotated Varimax) met als doel de interpretatie van de factoren te vergemakkelijken. Factorrotatie verandert niets aan de oplossing, maar wijst combinaties van de oorspronkelijke factoren aan als nieuwe factoren. De factorladingen zijn de correlatiecoëfficiënten tussen de gemeten variabelen en de verklarende factoren. Uiteindelijk hebben we in bovenstaande tabel enkel de waardes weergegeven die qua factorlading hoger scoren dan 0.35.

De volgende omschrijving past bij de vier categorieën van opvoedactiviteiten:

- **Factor 1 - Gezamenlijk media beleven:** ouders zitten samen met hun kind achter de computer of andere apparaten en geven daarbij tekst en uitleg, bijvoorbeeld tips over leuke websites dan wel hoe het kind een zoekmachine kan gebruiken. Het initiatief voor deze vorm van begeleiding ligt bij de ouders;
- **Factor 2 - Regels stellen:** ouders stellen grenzen aan het mediagebruik van hun kind. Hierbij draait het bijvoorbeeld om afspraken ten aanzien van 'screen time' dan wel welke websites bezocht mogen worden;
- **Factor 3 - Actief praten:** ouders bespreken met hun kind wat het mee maakt en kunnen zich zo verplaatsen in diens wereld, anderzijds om het kind te wijzen op gevaren. Het initiatief voor deze vorm van begeleiding ligt bij het kind;
- **Factor 4 - Toezicht houden:** ouders laten het kind vrij in zijn/haar mediagebruik, maar houden op afstand een vinger aan de pols. Op deze wijze (soms steekproefsgewijs) blijven zij op de hoogte van het mediagedrag.

Wanneer we deze typologie kruisen met de achtergrondkenmerken van de ouders en hun kinderen zien we enkele opvallende zaken. Ouders met een kind op het basisonderwijs passen significant vaker de activiteiten toe die samenhangen met de factoren 'toezicht houden' en 'gezamenlijk media beleven'. Verder blijkt dat de opvoedactiviteiten achter de factor 'regels stellen' significant worden vaker toegepast bij jongens dan bij meisjes.

Een mooi voorbeeld van toezichthouden kwam aan bod op de ouderbijeenkomst. Een moeder gaf aan dat zij in de pioniersfase van een nieuwe toepassing haar kind nauwlettend volgt: *"Ik kijk mee met Twitter met als doel om zelf vertrouwen te krijgen dat mijn kind daarin losgelaten kan worden"*.

4.3 Confrontatiediagram ouder-kind

Naast de ouders hebben we in 244 gevallen ook hun kind vragen kunnen voorleggen over de opvoedstrategie. Om de mate van overeenstemming over mediaopvoeding⁵ te bepalen werken we met het zogenaamde 'confrontatiediagram'. Hiertoe zijn de antwoorden van 244 ouder-kind koppels nader bestudeerd en gekruist. Hierbij werken we enerzijds met 2x2 matrixen (eens / oneens) en anderzijds met 3x3 matrixen (frequentie). In het laatste geval zijn er zelfs negen mogelijkheden, die grofweg in drie "maten" van overeenstemming tussen ouder en kind kunnen worden onderverdeeld.

- I. Als er sprake is van volledige overeenstemming; wanneer ouder en kind het dus eens zijn: [Ja, Ja], [Soms, Soms] of [Nee, Nee], in de groene velden.
- II. Als er sprake is van gedeeltelijke overeenstemming: [Soms, Ja], [Ja, Soms], [Soms, Nee] of [Nee, Soms] in de lichtblauw gekleurde velden.
- III. Als er sprake is van contrasterende meningen tussen ouder en kind: [Nee, Ja] of [Ja, Nee] in de donkerblauwe velden.

De percentages van alle velden tellen op tot 100%. Indien men een rij horizontaal afleest dan geeft de totaalstelling hiervan het aandeel weer van de ouders (N=244) die voor dit antwoord heeft gekozen. Het combineren van de cellen in verticale richting biedt het aandeel van kinderen (N=244) die ditzelfde antwoord hebben gekozen.

De meest interessante inzichten ontstaan door te kijken of er sprake is van volledige overeenstemming (groene velden) dan wel hoge mate van afwijking (donkerblauw) tussen de antwoorden.

⁵ Kruising tussen wat ouder zegt qua opvoedstrategie te hanteren versus hoe het kind dit percipieert.

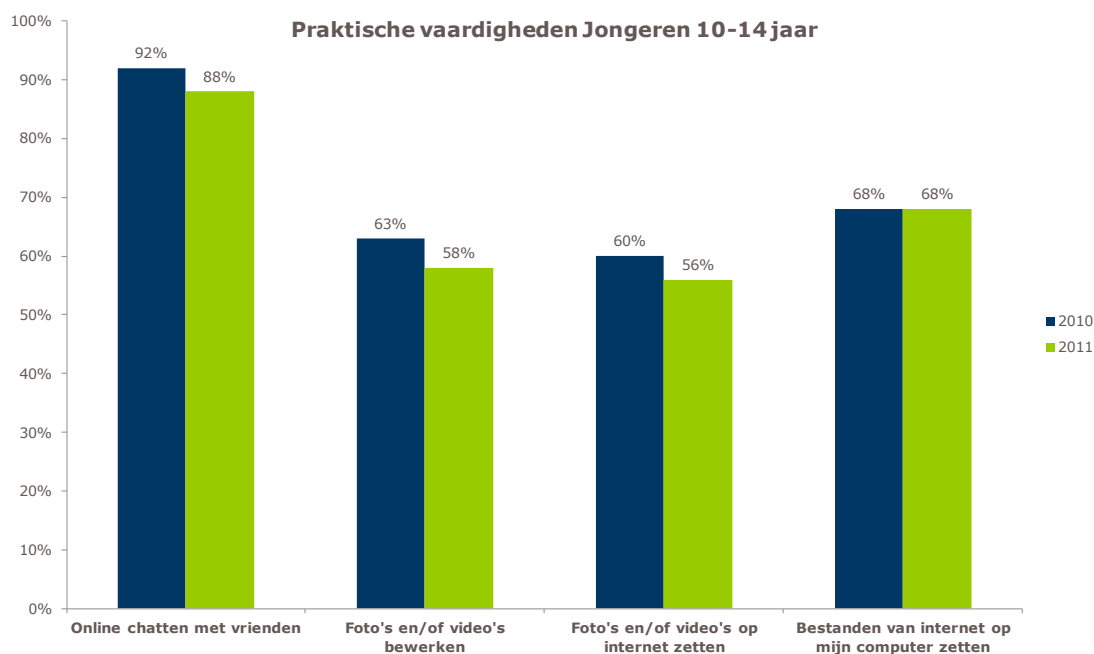
5 Mediagedrag jongeren

In dit hoofdstuk staat het mediagedrag van jongeren centraal (onderzoeksvraag 4). Daar waar van toepassing wordt dit afgezet tegen het gedrag van de ouders. Paragraaf 5.2 behandelt een typologie van mediagedrag en de belangrijkste verschillen op basis van achtergrondkenmerken van de jongeren.

5.1 Mediagedrag jongeren

Praktische vaardigheden

In de enquête is aan de jongeren gevraagd in hoeverre ze praktische internetvaardigheden bezitten. In onderstaand figuur staat een overzicht van het percentage jongeren in 2010 en 2011 dat aangeeft over bepaalde vaardigheden te beschikken.

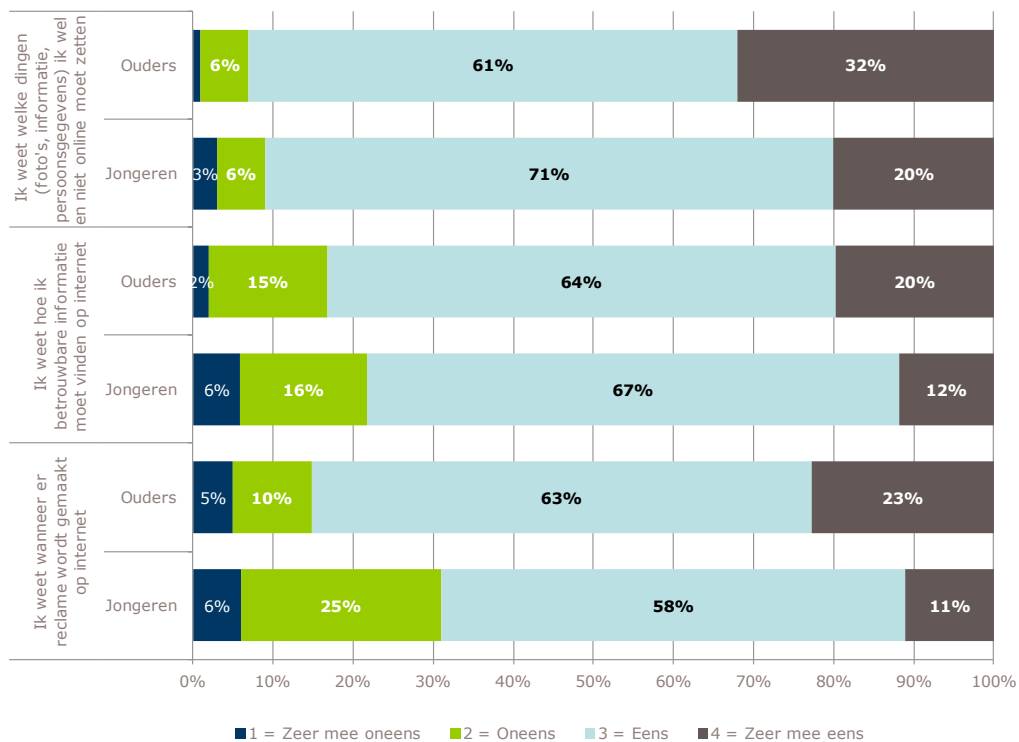
Figuur 5.1 Praktische vaardigheden jongeren 10-14 jaar 2010 versus 2011

In vergelijking met vorig jaar zien we een lichte daling bij de praktische vaardigheden rondom het bewerken van foto's en/of video's dan wel om dit online te plaatsen. Bijna alle jongeren (88%) geven aan dat ze kunnen chatten met vrienden en ook ruim twee derde (68%) is net als in 2010 in staat om bestanden van internet te downloaden.

Strategische informatievaardigheden kind versus ouder

In de enquête zijn zowel de ouders als jongeren gevraagd naar hun informatievaardigheden, zoals het zoeken naar informatie en het bepalen of er reclame wordt gemaakt. In onderstaand figuur staat een overzicht van het percentage ouders en jongeren dat aangeeft de genoemde vaardigheden te bezitten. Een groot deel van de jongeren (91%) weet welke dingen hij / zij online moet zetten of juist niet. Bij de ouders is dit percentage vergelijkbaar (93%).

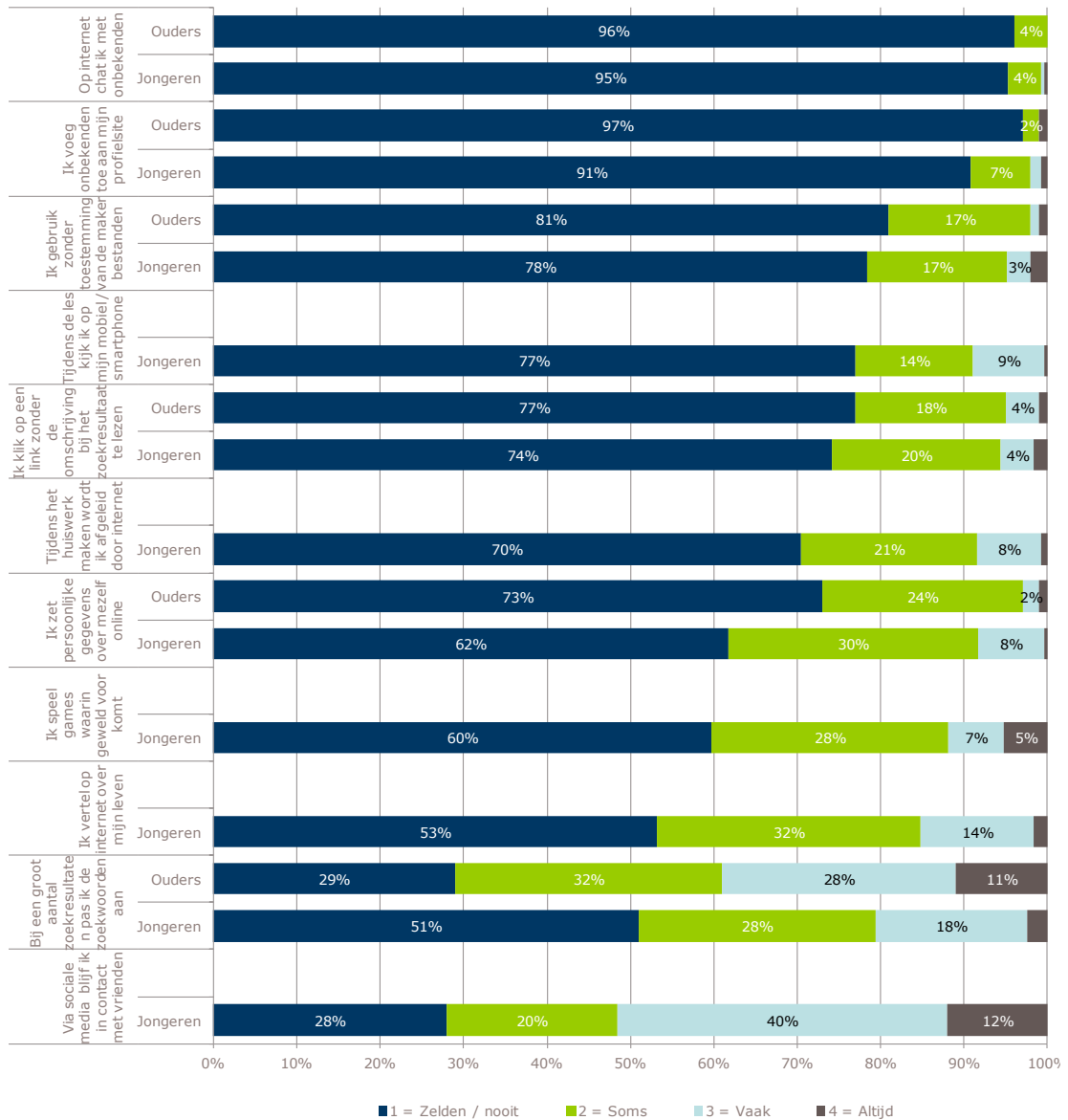
Een groot deel van de ouders (84%) en jongeren (79%) geeft aan dat ze weten hoe ze betrouwbare informatie moet vinden op internet. De ouders zijn vaardiger in het herkennen van reclame, maar ook een ruime meerderheid van de jongeren is hiertoe in staat (respectievelijk 86% versus 69%).

Figuur 5.2 Praktische vaardigheden jongeren en ouderen 10-14 jaar

Mediabewust gedrag jongeren versus ouders

Onderstaande grafiek behandelt elf stellingen die betrekking hebben op het bewust en verantwoord gebruik van media onder jongeren. Indien beschikbaar hebben we de antwoorden van de ouders daar bij geplaatst.

Figuur 5.3 Mediabewust gedrag jongeren versus ouders

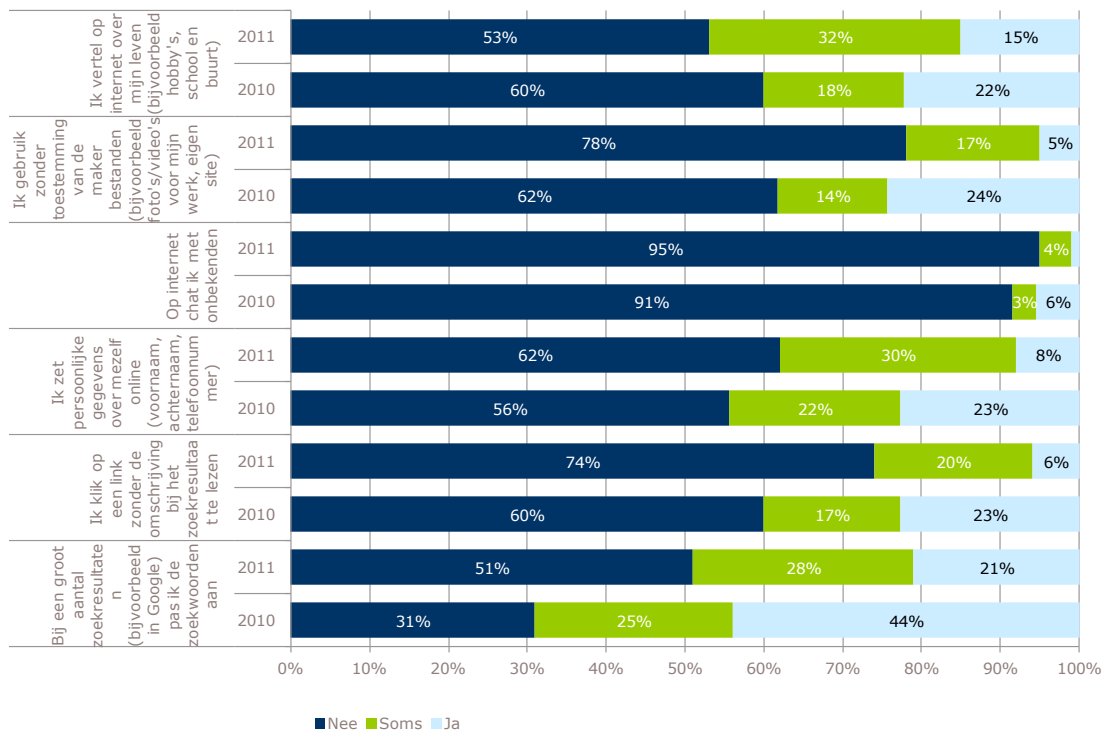
Over het algemeen zijn er veel overeenkomsten tussen het gedrag van de ouders en jongeren. Dit is echter niet het geval bij de actie die volgt op het vaststellen van een groot aantal zoekresultaten (via bijv. Google). Namelijk slechts 49% van de jongeren herformuleert zijn zoekopdracht tegen 71% van de ouders.

Daarnaast blijkt dat 38% van de jongeren en 27% van de ouders persoonlijke gegevens (bijv. naam, adres, woonplaats) over zichzelf online zet. Ongeveer 9% van de jongeren voegt onbekenden toe aan zijn profielsite. Ouders gaan hier voorzigtiger mee om (3%). Verder blijkt dat 5% van de geraadpleegde jongeren met onbekenden chat. Dit percentage stemt overeen met dat van de ouders (4%).

Verder kunnen we uit Figuur 5.3 opmaken dat 40% van de jongeren (10-14 jaar) games met geweld er in speelt. Hoewel dit niet per definitie een slechte invloed hoeft te hebben kan het spelen van een schietspel bij deze groep jonge kinderen (10-14 jaar) leiden tot een verhoogd risico op agressie. Tot slot valt op dat ongeveer 33% van de jongeren gebruik maakt van zijn mobiel / smartphone tijdens de les. 9% doet dit zelfs vaak.

Mediagedrag jongeren longitudinaal (3-punts)

Ten opzichte van een jaar geleden (2010) zijn de meeste risicovolle gedragingen bij jongeren afgenomen. Een uitzondering hierop vormt de groep jongeren die over hun leven op internet vertelt. Zoals hierboven gemeld, in relatie tot de ouders, valt ook in vergelijking met vorig jaar op dat jongeren minder bewust omgaan met zoekopdrachten.

Figuur 5.4 Mediagedrag jongeren 10-14 jaar 2010 versus 2011

Dreiging buitenaf bij jongeren

In onderstaande tabel zetten we een vijftal ongemakken/problemen op een rij waarvan jongeren aangeven dat ze hier de afgelopen twee jaar last van hebben gehad:

Tabel 5.1 Risicoblootstelling jongeren in afgelopen twee jaar (NB: indien in de tabel n.v.t. staat vermeld, impliceert dat het desbetreffende item niet in 2010 is gemeten)

In hoeverre heb je (de afgelopen twee jaar) last gehad / ben je slachtoffer van onderstaande dingen?	2011 %	2010 %
Misbruik van jouw persoonsgegevens (bijv. foto of informatie van je Hyves / Facebook)	4%	n.v.t.
Digitaal pesten (bijv. via de mail of chat)	8%	17%
Ongewenst (intiem) contact (bijv. benaderd door onbekende)	9%	n.v.t.
Virussen op jouw computer	21%	n.v.t.
Spam (bijv. in mijn mailbox)	26%	42%

Ten aanzien van digitaal pesten zien we ook hier een daling. Desondanks geeft nog steeds 8% van de jongeren aan dat zij slachtoffer is geweest van digitaal pesten. Dit percentage is in lijn met de risicotaxatie van de ouders, namelijk 7%. Uit een onlangs verschenen onderzoek (SCP, 2011c) blijkt dat dit percentage onder jongeren in de leeftijdscategorie 9-16 jaar lager ligt, namelijk rond de 4%. Afgezien van deze bredere leeftijdsgroep kan een deel van de afwijking mogelijk ook verklaard worden door de gehanteerde vraagstelling in beide onderzoeken.

5.2 Typologie van mediagedrag

Net als in de voorgaande hoofdstukken hebben we ook een factoranalyse gedraaid voor het mediagedrag van jongeren. Dit resulteert in twee factoren ten aanzien van mediagedrag, namelijk zorgeloos en gebrek aan focus.

Tabel 5.2 Typologie mediagedrag jongeren 10-14 jaar

	Factor 1: Zorgeloos	Factor 2: Gebrek aan focus	Type 3: Overmatig gebruik
Ik vertel op internet over mijn leven (bijvoorbeeld hobby's, school en buurt)	0.725		
Ik zet persoonlijke gegevens over mezelf online (voornaam, achternaam, telefoonnummer)	0.596		
Op internet chat ik met onbekenden	0.557		
Ik voeg onbekenden toe aan mijn profielsite (Hyves, Facebook)	0.537		
Tijdens het huiswerk maken word ik afgeleid door internet		0.745	
Tijdens de les kijk ik op mijn mobiel / smartphone		0.688	
Ik gebruik zonder toestemming van de maker bestanden (bijvoorbeeld foto's/video's voor mijn werk, eigen site)		0.671	
Ik klik op een link zonder de omschrijving bij het zoekresultaat te lezen		0.668	
Mediagebruik			**

De derde categorie 'overmatig gebruik' volgt niet uit de factoranalyse maar is extra toegevoegd omdat de stellingen van de factoranalyse geen rekening houden met risicogedrag op het gebied van verslaving. Via een samengestelde variabele genaamd mediagebruik (op basis van uren spelcomputer, internet, TV, boeken / kranten tijdschriften) zijn we in staat om groepen jongeren onderling te scoren in hoeverre hun gebruik overmatig is. Deze samengestelde variabele 'mediagebruik' zal ook worden toegepast binnen de gezinsprofielen van Hoofdstuk 6.

Hieronder bespreken we de drie categorieën afzonderlijk:

- **Factor 1 - Zorgeloos:** er is sprake van zorgeloos gedrag wanneer jongeren op internet veel over zichzelf prijsgeven en zich (zonder daar van bewust te zijn) daarmee kwetsbaar opstellen. Dit geldt ook wanneer jongeren contact maken met onbekenden via de chat of hun profielsite.
- **Factor 2 – Gebrek aan focus:** er is sprake van een gebrek aan focus bij jongeren wanneer zij last hebben van afleiding dan wel onbewust handelen ten aanzien van zoekresultaten en / of auteursrechtelijk beschermd materiaal.
- **Type 3 – Overmatig gebruik:** er is sprake van overmatig gebruik wanneer jongeren langdurig (in uren) gebruik maken van media.

Wanneer we de typologie kruisen met de achtergrondkenmerken van het kind dan valt hieruit op te maken dat VO-jongeren op alle drie de categorieën significant hoger scoren. Dit kan waarschijnlijk verklaard worden doordat ook het gebruik van internettoepassingen toeneemt naarmate jongeren in de VO-leeftijd fase komen. Verder valt op dat meisjes significant vaker 'gebrek aan focus' gedrag vertonen.

6 Mediaopvoeding in het gezin

In lijn met het conceptueel model (zie figuur 1.1) behandelen we in dit hoofdstuk de verschillende relaties tussen de drie hoofdvariabelen, namelijk risicotaxatie, opvoedstrategie en mediagedrag. Vervolgens zullen we vanuit ouder- en kindprofielen, zogenaamde gezinsprofielen identificeren. Per profiel kijken we of bepaalde risico's in meer of mindere mate worden getaxeerd, welke opvoedstrategie gekozen wordt en op welke wijze het kind risicovol gedrag vertoont. Deze gezinsprofielen kunnen gebruikt worden in eventueel toekomstig beleid (kanaalsturing).

6.1 Effectiviteit van opvoedstrategieën

Na het terugbrengen van de risico's tot drie categorieën (dreiging buitenaf, gebrek aan welbevinden, onbekwaamheid) en de opvoedstrategieën tot vier categorieën (gezamenlijk media beleven, regels stellen, actief praten, toezicht houden) kijken we in deze sectie naar de relatie tussen risicotaxatie, opvoedstrategie en mediagedrag van het kind. In bijlage II zijn de correlaties (Pearson) opgenomen tussen de typologie van risicotaxatie en opvoedstrategie. Hieruit volgt dat negatieve samenhang ($p < 0.01$) bestaat tussen de opvoedstrategie 'gezamenlijk media beleven' en de risicotaxatie 'gebrek aan welbevinden'. Blijkbaar taxeren ouders die veelvuldig gezamenlijk media beleven, de risico's rondom het welbevinden van hun kind lager.

Naast de relatie tussen risicotaxatie en opvoedstrategieën, is ook gekeken naar de relatie tussen opvoedstrategieën en mediagedrag van het kind. Hieruit blijkt dat er een significant negatieve samenhang ($P < 0.01$) bestaat tussen "gezamenlijk media beleven" en "gebrek aan focus". Ouders die veelvuldig gezamenlijk media beleven hebben over het algemeen kinderen die vaker focus vertonen.

Echter, het voornaamste probleem dat gedeeltelijk was voorzien en sterk werd bekrachtigd tijdens zowel de expert- als de ouderbijeenkomst, was dat er geen vastomlijnde causaliteit kan worden bepaald van risicotaxatie naar opvoedstrategie. Sommige ouders kiezen blijkbaar preventief voor een opvoedstrategie, maar evengoed is het mogelijk dat deze opvoedstrategie voortkomt vanuit een actueel probleem dat is opgetreden bij een kind. De vraag rijst dus of dergelijke effecten überhaupt goed aangetoond kunnen worden. Tabel 6.1 hieronder geeft aan dat alle combinaties van wel of geen regels stellen als ouder in combinatie met wel of geen risicovol gedrag van het kind denkbaar zijn.

Tabel 6.1 Problematiek rondom aantonen effectiviteit opvoedstrategieën

	Mediagedrag kind: Niet risicovol	Mediagedrag kind: Risicovol
Opvoedstrategie: Veel regels	Ouder hanteert veel regels, dus kind vertoont geen risicovol gedrag (proactief) (+-)	Kind vertoont risicovol gedrag, dus ouder stelt veel regels (reactief) (++)
Opvoedstrategie: Weinig regels	Kind vertoont geen risicovol gedrag, dus ouder hoeft niet veel regels te stellen (--)	Ouder hanteert te weinig regels, dus kind vertoont risicovol gedrag (-+)

Om meer grip te krijgen op deze vraag (Wat veroorzaakt wat?) hebben we dit thema uitvoerig behandeld bij de ouderbijeenkomst. Hierin werd eerst aan ouders de vraag voorgelegd welke opvoedstrategieën men hanteerde op het gebied van mediawijsheid en

welk effect daarmee werd beoogd. Vervolgens werd de vraag voorgelegd aan de deelnemende ouders (n=8) of zij deze strategie proactief (ter voorkoming van problemen) dan wel reactief (als gevolg van problemen) voeren. In bijlage III is deze indeling opgenomen.

Hoewel het overall beeld is dat veel activiteiten van ouders erop gericht zijn om problemen te voorkomen, werd ook duidelijk dat ouders vaak reactief handelen. Daarnaast kwam aan de orde dat de veronderstelde rationaliteit van een opvoedstrategie niet zo eenvoudig te bepalen is. Zo werd geopperd dat zelfs in hetzelfde gezin sterk wordt gedifferentieerd in opvoedstrategie tussen kinderen. Het ene kind is bijvoorbeeld nu eenmaal gevoeliger voor concentratieproblemen dan een ander.

De bottom line is dan ook dat we geen uitspraken kunnen doen over echte effectiviteit van opvoedstrategieën. Zowel proactief als reactief handelen van ouders komt voor, is bovendien kindspecifiek en aan verandering onderhevig in de tijd. Om daadwerkelijk grip te krijgen op de vraag van oorzaak-gevolg zou toekomstig longitudinaal onderzoek, waarin dezelfde groep ouders en kinderen wordt gevolgd uitkomst kunnen bieden. Om die reden is de focus verlegd naar aspecten waar wel uitspraken gedaan kunnen worden. We werken daarbij toe naar zogenaamde "gezinsprofielen" waarin bepaalde risicotaxaties, opvoedstrategieën en risicogedrag in meer of mindere mate actueel zijn.

6.2 Totstandkoming gezinsprofielen

De stap naar het gezin als analyiseniveau lijkt een logische, gezien de doelstelling van het platform mediawijzer.net. Het gezin is de plek waar een belangrijk deel van de mediaopvoeding plaatsvindt en door het opstellen van verschillende gezinsprofielen kan naast zicht op de "eventuele" problemen ook worden bepaald via welke kanalen deze gezinnen het best bediend kunnen worden. De gezinsprofielen worden gevormd vanuit twee aspecten: (1) een ouderprofiel en (2) een kindprofiel.

We proberen dus eerst om een begrijpbare, maar vooral ook zinvolle clustering van ouders en kinderen te bepalen om uiteindelijk tot een gezinsprofiel te komen. Het spreekt voor zich dat uiteindelijk uitsluitend ouder-kind koppels in de data voor een gezinsprofiel in aanmerking komen.

Ouderprofielen

Het ouderprofiel is tot stand gekomen via een clusteranalyse (K-Means). Middels een clusteranalyse wordt de dataset geclusterd op basis van gemeenschappelijke "scores" op de variabelen die in de clusteranalyse worden meegenomen. Stel dat de inputvariabelen van een clusteranalyse bijvoorbeeld zijn:

- (1) Hoeveel uur per dag besteedt u aan tv-kijken?
- (2) Hoeveel uur per dag besteedt u aan radio luisteren?
- (3) Hoeveel uur per dag besteedt u aan het lezen van kranten/tijdschriften?

En de clusteranalyse leidt tot twee clusters, waarin bij het eerste cluster personen heel laag scoren op deze vragen en het tweede cluster waarin personen heel hoog scoren. In dat geval zou je de beide groepen respectievelijk kunnen labelen als: "lage traditionele mediagebruikers" en "hoge traditionele mediagebruikers". Vanzelfsprekend laat dit onverlet dat de hoge traditionele mediagebruikers wellicht heel laag scoren op gebruik van de *nieuwe* media. Als hierop ook zou moeten worden gedifferentieerd, zouden deze variabelen onderdeel moeten uitmaken van de clusteranalyse. De omvang van het aantal cases (respondenten) per cluster wordt gekozen in het algoritme, waarbij de verschillen in de

scores op de inputvariabelen worden gemaximaliseerd. Een dergelijk instrumentarium is ingezet bij het opstellen van de ouderprofielen. Als input is hiervoor gebruikt:

- Frequentie van gebruik toepassingen
 - Hyves, Facebook, Twitter, MSN, Whatsapp, Youtube, game, LinkedIn, Skype, Email, zoekmachine
- Intensiteit van mediagebruik
 - TV, internet via vaste computer, internet via smartphone, tijdschriften/kranten
- Opleiding

Het radiogebruik is hierin niet meegenomen. Het bleek dat respondenten dit zeer divers hebben beantwoord (zeer grote spreiding), waarin de tijdbesteding opliep tot 15 uur per dag. Aangezien radio zich bij uitstek leent voor gebruik op de achtergrond en er door respondenten mogelijk wat ambiguïteit in beantwoording is ingeslopen, is deze vorm van mediagebruik niet meegenomen om ouders op te differentiëren. De variabelen onder "intensiteit van mediagebruik" zijn gehercodeerd naar een 5-puntsschaal, gezien de anders buitensporige invloed op de clustering van de outliers. Een clusteranalyse is hier immers gevoelig voor.

Na het draaien van de analyse, bleek de meest zinvolle clustering te resulteren in de volgende drie clusters (zie tabel 6.2). In de tabel zijn de gemiddeldes weergegeven van de antwoorden in het betreffende cluster. Het **dikgedrukte** cijfer geeft het hoogste gemiddelde aan op rijniveau, het **rode** cijfer geeft het laagste gemiddelde aan op rijniveau en het "normale" cijfer staat bij de groep die daar tussenin zit. Uiteindelijk resulteerde dit in drie clusters van ouders:

Tabel 6.2 Ouderprofielen

Ouderprofiel	Cluster 1: Entertainment- gerichte ouder (n=36)	Cluster 2: Traditionele ouder (n=176)	Cluster 3: Informatie- gerichte ouder (n=98)
Hyves	3.22	1.31	1.40
Facebook	4.11	1.16	1.39
Twiter	1.53	1.03	1.45
MSN	2.28	1.12	1.29
Whatsapp/Pingen	1.89	1.11	1.79
Youtube	2.69	1.44	2.33
TV	5.31	4.35	4.62
Game	1.50	1.14	1.11
Internet via vaste computer	5.64	3.13	5.16
Tijdschriften	4.19	4.09	3.96
LinkedIn	1.33	1.07	1.72
Skype	1.17	1.10	1.30
E-mail	4.86	3.98	5.37
Zoekmachine	4.86	3.49	5.09
Internet via smartphone	1.56	1.09	1.62
Opleiding	2.33	2.24	2.61

[1] De Entertainmentgerichte ouder

De Entertainmentgerichte ouder scoort met afstand het hoogst op het gebied van sociale media toepassingen, Youtube en tv-gebruik ten opzichte van de andere twee groepen ouders. Op de overige toepassingen scoort deze groep gemiddeld. Deze groep ouders is in zijn algemeenheid zeer actief op het gebied van digitale media.

[2] De traditionele ouder

Het tweede type ouder is gelabeld als "Traditioneel (laggard)". Deze ouders gebruiken alle digitale mediavormen die zijn uitgevraagd het minst intensief. Deze groep "laggards" heeft desalniettemin op gebruik van tijdschriften/kranten een gemiddelde score en het tv gebruik wijkt ook niet substantieel af van de andere groepen. Gebaseerd op dit gebruik, veronderstellen we dat deze groep ouders het minst bekend is met nieuwe media.

[3] De Informatiegerichte ouder

De informatiegerichte ouder wordt (net als de entertainmentgerichte ouder) gekenmerkt door een hoog mediagebruik. Echter, bij deze groep scoren juist de meer "zakelijke" toepassingen zoals email, zoekmachine, LinkedIn en Skype hoog. Ook wordt bij deze groep het meest gebruik gemaakt van internet via de smartphone. Over het algemeen is dit type ouder iets hoger opgeleid dan de overige twee groepen.

Kindprofielen

Een soortgelijke aanpak als hiervoor beschreven bij de ouderprofielen was aanvankelijk ook gevolgd voor de totstandkoming van de kinderprofielen. Als input werd hiervoor gebruikt:

- Frequentie van gebruik
 - Hyves, Facebook, Twitter, MSN, Whatsapp, Youtube, game, LinkedIn, Skype, e-mail, zoekmachine
- Intensiteit van gebruik
 - TV, Tijdschriften/kranten, internetgebruik (totaal)
- Uren niet achter een scherm
- Geboortejaar
- Opleiding

Het resultaat van deze clusteranalyse waren twee clusters van kinderen die vooral differentieerden in intensiteit van mediagebruik. In bijlage II is de tabel opgenomen met daarin de scores op voornoemde variabelen.

Na zorgvuldige interpretatie van de gegevens, is besloten te kiezen voor een alternatieve clustering van kinderen, simpelweg op basis van PO versus VO. Reden hiervoor is dat **de** beslissende factor voor de tweedeling in mediarijke en medialuwe kinderen voor een groot deel verklaard werd door leeftijd. Die leeftijdsfactor is vanzelfsprekend sterk gekoppeld aan het onderscheid PO-VO met het grote aanvullende voordeel dat ook direct de sterk wisselende "omgevingsfactoren" worden meegenomen in deze tweedeling. Het mediagebruik bij PO-VO verhoudt zich als volgt: (zie tabel 6.3)

Tabel 6.3 Kindprofielen

Kindprofiel	PO (n=75)	VO (n=150)
Uren NIET achter scherm	4.03	3.79
Kranten/tijdschriften	3.15	2.78
Spelcomputer	2.72	2.39
TV	3.53	3.64
Internet	3.11	4.18
Hyves	2.81	3.27
Facebook	1.31	1.97
Twitter	1.09	2.10
LinkedIn	1.08	1.04
MSN	1.68	3.39
Skype	1.19	1.35
E-mail	2.09	3.17
Whatsapp / pingen	1.11	1.97
Youtube	3.00	3.45
Zoekmachine	3.07	4.08

[PO]

De kinderen in het PO zijn ten aanzien van mediagebruik op bijna alle gebieden minder actief dan kinderen in het VO met uitzondering van het lezen van tijdschriften en activiteiten op de spelcomputer. NB: Het gebruik van LinkedIn is zo verwaarloosbaar klein bij beide groepen dat we dit verder buiten beschouwing laten.

[VO]

De stap van PO naar VO brengt dus klaarblijkelijk een grote toename met zich mee in mediagebruik. Vooral het gebruik van sociale media en het internet als totaal neemt een behoorlijke vlucht in het VO.

Totstandkoming gezinsprofielen

Na het bepalen van de ouder- en kindprofielen hebben we een kruising gemaakt om tot gezinsprofielen te komen. Uitsluitend cases, waarbij zowel ouder als kind hebben geparticipeerd in het onderzoek, kwamen dus in aanmerking voor classificatie in een van de zes (3 ouderprofielen x 2 kindprofielen) gezinsprofielen. Het woord gezinsprofiel wordt hier in de context gebruikt omdat het feitelijk gaat om de opvoedsituatie die wordt geschetst door de ouder met betrekking tot het kind dat de enquête ook heeft ingevuld.

Het is goed mogelijk dat gezinnen uit meerdere kinderen bestaan die ook binnen de doelgroep passen. Zo heeft een ouder bijvoorbeeld een kind in groep 8, maar ook een kind in de 2^e klas van de middelbare school. Het gezinsprofiel dat we hieronder beschrijven geeft dan sec het holistische beeld van de ouder in relatie tot dit kind. De volgende gezinsprofielen worden dan onderscheiden:

- [1] Entertainmentgerichte ouder met kind in het PO
- [2] Entertainmentgerichte ouder met kind in het VO
- [3] Traditionele ouder met kind in het PO
- [4] Traditionele ouder met kind in het VO

[5] Informatiegerichte ouder met kind het PO

[6] Informatiegerichte ouder met kin het VO

6.3 Omschrijving gezinsprofielen

Deze zesdeling hebben we geprojecteerd op de risicotaxatie (zie paragraaf 3.2), opvoedstrategieën (zie paragraaf 4.2) en daadwerkelijke risico bij de kinderen (zie paragraaf 5.2). In onderstaande tabel (6.4) is deze projectie weergegeven. De scores op de factoren uit voornoemde paragrafen zijn daarin per groep vergeleken. In tabel 6.4 is met +jes en -tjes aangegeven hoe het groepsgemiddelde zich verhoudt tot het overall gemiddelde van de factor. De + staat daarin voor bovengemiddeld, de - voor benedengemiddeld. Een 0 geeft aan dat er geen beduidende afwijking is vastgesteld t.o.v. het factor gemiddelde.

Tabel 6.4 Gezinsprofielen in relatie tot risicotaxatie, opvoedstrategie en mediagedrag kind

	Kind in PO			Kind in VO		
	Entertainment-gerichte ouder	Traditionele ouder	Informatie-gerichte ouder	Entertainment-gerichte ouder	Traditionele ouder	Informatie-gerichte ouder
Risicotaxatie: Dreiging van buitenaf	++	-	0	0	-	++
Risicotaxatie: Gebrek aan welbevinden	--	--	-	+++	0	+++
Risicotaxatie: Onbekwaamheid	0	--	+	--	-	0
Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	+++	++	++	0	-	--
Opvoedstrategie: Regels stellen	--	+	--	0	0	++
Opvoedstrategie: Actief praten met kind	++	--	+	+++	0	0
Opvoedstrategie: Toezicht houden	+++	+	0	---	-	0
Mediagedrag kind: Zorgeloos	--	---	---	++	0	+++
Mediagedrag kind: Gebrek aan focus	+	---	---	++	0	++
Mediagedrag kind: Overmatig gebruik	-	--	--	+++	+	+

[1] Entertainmentgerichte ouder met kind in het PO

Deze groep gezinnen, waarin de ouder zeer actief is op entertainmentgerichte media, taxeren de risico's bij hun kind in het PO relatief hoog. Met name het risico voor dreiging van buitenaf scoort hoog. De dominante opvoedstrategie die wordt gehanteerd in dit gezin is die van het gezamenlijk media beleven, hetgeen geen verrassing zal zijn, gezien het hoge mediagebruik van de ouder. Ook wordt actief gepraat met het kind en scoort toezicht houden zeer hoog. Daarentegen worden veel minder regels opgelegd dan in andere type gezinnen. Blijkbaar wordt in dit type gezin niet gekozen voor repressie, maar vooral een participatieve benadering van meedoen, gezamenlijk beleven, daarover praten en op de achtergrond houdt de ouder wel toezicht op het doen en laten van het kind. De kinderen in deze gezinnen vertonen, vergeleken met de andere type ouders en kinderen in het PO wel risicovoller gedrag.

[2] Entertainmentgerichte ouder met kind in het VO

Bij de entertainmentgeoriënteerde ouder, maar nu met het kind in het VO, spelen andere issues. Zo wordt het risico op onbekwaamheid van het kind heel laag ingeschat, maar ziet de ouder risico's ten aanzien van welbevinden (zoals concentratieproblemen, slaapproblemen, verslaving en sociaal isolement) als meest reële dreiging. Als we kijken naar het mediagebruik van dit type jongere lijkt deze angst ook wel gerechtvaardigd. Deze jongeren in dit type gezin scoren op alle drie de gedefinieerde risicogebieden hoog. Met name het zeer hoge mediagebruik van zo'n 7 uur per dag springt daarbij in het oog, maar

ook geven deze kinderen bovengemiddeld aan dat ze een gebrek aan focus hebben. Ouders in deze gezinnen blijken vergeleken met de andere VO-gezinnen nog relatief veel aan gezamenlijk media beleven te doen, maar hebben als dominante strategie: Actief praten met kind. Het toezicht houden is hier geheel verdwenen. Dit type gezin worstelt vooral met het zeer hoge mediagebruik van de kinderen dat hen met de paplepel is ingegeven.

[3] Traditionele ouder met kind in het PO

Het derde type gezin wordt gekenmerkt door een traditionele ouder, die niet actief is op mediagebied en een jong kind in het PO. Wat direct opvalt is dat deze ouders de risico's bij hun kind zeer laag taxeren. Blijkbaar vertaalt het "lage eigen mediagebruik" van de ouder zich niet in angst voor mediagebruik van hun kind. Ouders kiezen in hun opvoedstrategie vooral voor gezamenlijk media beleven, het stellen van regels en toezicht houden en in veel mindere mate voor actief praten met het kind. De algehele tendens van de mediaopvoeding lijkt wat repressiever dan in de andere type gezinnen. Wanneer we kijken naar het gedrag van het kind, zien we deze kinderen nauwelijks risicovol gedrag vertonen. Het algehele mediagebruik van deze kinderen is ook het laagst van alle groepen. Het lijkt erop dat deze kinderen nog in zeer beperkte mate worden blootgesteld aan mogelijke gevaren in het mediagebruik. De ouders weten dit (nog) voldoende onder controle te houden.

[4] Traditionele ouder met kind in het VO

Het vierde type gezin bestaat ook uit de traditionele (en medialuwe) ouder, maar nu met een kind in het VO. Ook hier is de risicotaxatie over het algemeen laag; zeker in vergelijking met de andere type ouders met een kind in het VO. Een opvallende bevinding is dat bijna over de gehele linie de opvoedactiviteiten van de ouders op een lager pitje worden gezet. Waar de traditionele ouder met kinderen in het PO nog vrij intensief (restrictief) handelde, zien we dit niet terug bij kinderen in het VO. De kinderen in deze gezinnen worden dus vrijgelaten al dan niet als gevolg van een lage risicotaxatie of omdat de mediale belevingswereld voor dit type ouder een "ver van mijn bed show" is geworden. Kijkend naar het mediagebruik van de kinderen in deze groep kunnen we namelijk opmaken dat deze groep weliswaar niet extreem actief is in hun mediagebruik, maar dat het gat met de ouders wel het grootst is van alle gezinstypen. Als wordt gekeken naar het risicovolle gedrag van de kinderen, zien we echter terug dat zij van alle gezinstypen met een kind in het VO het minst risicovolle gedrag vertonen.

[5] Informatiegerichte ouder met kind in het PO

De vijfde gezinssituatie is dan van de informatiegerichte ouder met een kind in het PO. Deze ouders schatten de risico's van hun kind wisselend in. Met name onbekwaam handelen wordt hoger ingeschat, maar de andere twee risico's (Dreiging buitenaf en Gebrek aan welbevinden) zijn volgens deze ouders minder relevant. Het valt op dat deze ouders er een relatief inactieve mediaopvoeding op nahouden. Wel wordt nog bovengemiddeld vaak gezamenlijk media beleefd en actief gepraat met het kind, maar in vergelijking met de andere oudertypes met een kind in het PO zijn deze ouders minder actief. Dit lijkt echter "gerechtvaardigd". De kinderen van dit type ouders vertonen nauwelijks risicovol gedrag.

[6] Informatiegerichte ouder met kind in het VO

Tot slot bespreken we de informatiegerichte ouder met een kind in het VO. Waar de risicotaxatie van deze groep ouders in het PO nog vrij laag was, springen hier de (potentiele) risico's op 'dreiging van buitenaf' en welbevinden naar voren. Deze angst lijkt gerechtvaardigd. Deze kinderen vertonen met name een beduidend hoog risicovol gedrag op het gebied van zorgeloosheid, maar ook gebrek aan focus is een relevant risicogebied. Als opvoedstrategie komt hier als dominante opvoedstrategie: "Regels stellen" naar voren. Vermoedelijk gaat het hier vooral om reactief gedrag, aangezien dit type ouder in het PO nog nauwelijks regels stelde. Het gezamenlijk media beleven is volledig weggefallen, maar dat is een patroon dat zich bij alle VO-kinderen aftekent. Logische verklaringen hiervoor zijn ten eerste omdat de kinderen in een puberfase belanden en ten tweede omdat hun mediagebruik een vlucht neemt vergeleken met het PO.

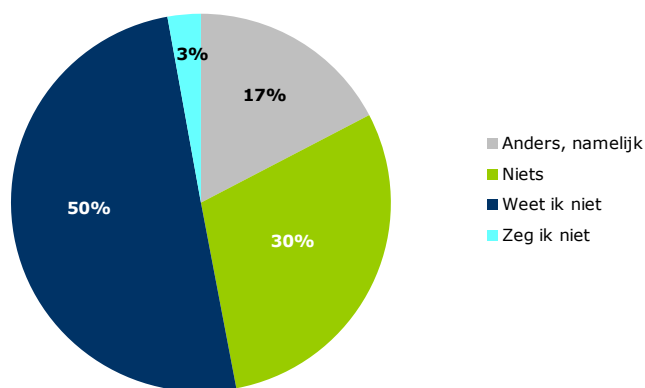
7 Behoeftte aan ondersteuning

Het expertisecentrum Mediawijzer.net poogt Nederlandse ouders zo goed mogelijk te voorzien van relevante informatie op het gebied van mediawijsheid (van hun kinderen) en middelen aan te reiken die hen kunnen helpen in de mediaopvoeding van hun kind. In dit hoofdstuk staan we stil bij de actuele behoeftes die ouders en kinderen hebben op het gebied van ondersteuning (7.1) en gaan we in op de geprefereerde routes om die kennis te vergaren (7.2)

7.1 Leerbehoeftes

Allereerst is ouders de open vraag voorgelegd: "Wat zou u willen leren met betrekking tot het begeleiden van uw kind en diens gebruik van media / op het gebied van mediawijsheid?" De antwoorden van de ouders zijn opgenomen in figuur 7.1 hieronder.

Wat zou u willen leren m.b.t. het begeleiden van uw kind en diens gebruik van media / op het gebied van mediawijsheid?

Figuur 7.1 Ouderbehoefte om dingen te leren op gebied van mediawijsheid

Het overgrote merendeel van de ouders geeft aan geen (30%) specifieke behoefte te hebben of het niet te weten (50%). Van de categorie ouders die wel iets hebben aangegeven (17%) is de volgende tabel op te stellen met behoeftes (Tabel 7.1).

Tabel 7.1 Behoeftes van ouders om dingen te leren op het gebied van mediawijsheid

Behoeftte	#	%
Beveiliging / privacy instellingen leren	17	27%
Computervaardigheden algemeen	14	22%
Mediagedrag kind verbeteren	8	12%
Bijblijven bij ontwikkelingen (Facebook, Hyves)	5	8%
Goede en slechte sites kunnen onderscheiden	5	8%
Filters installeren	4	6%
Overig	11	17%
	64	100%

Ouders zoeken het dus vooral in technische vaardigheden. Eerder constateerden we al dat er een gat bestaat in het mediagebruik van ouder en kind. Een aantal ouders spreekt hierin

dus de ambitie uit om "bij te blijven". We kunnen er echter niet omheen dat het merendeel van de ouders geen expliciete wens uit om iets te leren op het gebied van mediawijsheid. In de ouderbijeenkomst zijn deze bevindingen ook voorgelegd. Hierin werd geopperd dat ouders vaak ook *niet weten wat ze niet weten*. Een open vraagstelling daagt respondenten uit zelf een thema te benoemen, terwijl ze bij het "voorleggen" van thema's wellicht wel een behoefte uiten.

Bij de jongeren geeft ook het merendeel (74%) aan geen expliciete wens te hebben iets te willen leren op het gebied van internet. Van de overige 26% van de jongeren hebben we de behoeftes ook weer gecategoriseerd en weergegeven in tabelvorm (zie tabel 7.2)

Tabel 7.2 Behoeften van jongeren om dingen te leren op gebied van internet

Behoefte	#	%
Zoeken(machines)	14	21%
Computer vaardigheid	14	21%
Veilig/legaal	11	16%
Foto / Film bewerken	7	10%
Downloaden	11	16%
Eigen site maken	6	9%
Betrouwbare info	3	4%
Reclame	1	1%
	67	100%

Het beter leren omgaan met zoekmachines en het vergroten van computervaardigheden springen hieruit naar voren.

7.2 Routes & regie voor toekomst

Na het benoemen van thema's is respondenten (zowel ouders als kinderen) gevraagd om kanalen te noemen, waarlangs ze idealiter extra kennis op het gebied van mediawijsheid zouden willen opdoen. In tabel 7.3 wordt hier weerslag van gegeven.

Tabel 7.3 Kanalen om dingen te leren over mediawijsheid

Methode	Ouders	Jongeren
Zelf, via de computer	15%	8%
Zeg ik niet / Niet van toepassing	15%	10%
Samen met mijn kinderen, bv. via lessen op school	13%	-
Zelf, via een boek	7%	3%
Via een cursus in de bibliotheek	6%	0%
Op school, in de klas	-	22%
Van mijn ouders	-	17%
Weet ik niet	41%	36%
Anders, namelijk	4%	4%

De grootste groep bij de ouders (41%), heeft geen idee welk kanaal ze zouden prefereren. Van de groep die het wel weet, zegt 15% het zelf te willen leren via de computer (internet) en 13% samen met hun kinderen via lessen op school. De kinderen zien de school als meest aangewezen kanaal waarvan ze aanvullende dingen willen leren. Pas daarna komen

de ouders in beeld. Ook op basis van deze tabel gaat het beeld overheersen dat de groep bevroegde ouders niet echt op zoek is naar hulp.

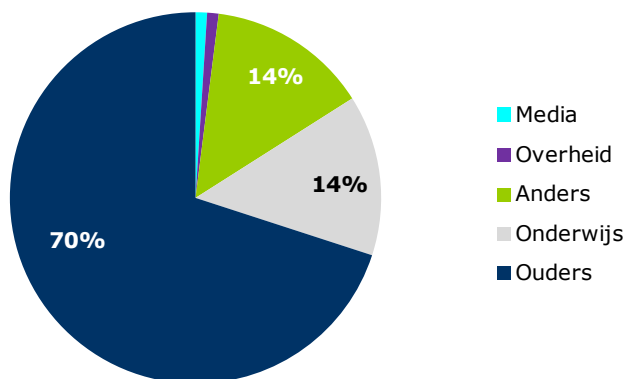
In tabel 7.4 is de frequentie weergegeven waarmee een aantal bekende websites op het gebied van mediawijsheid worden bezocht door ouders. Oudersonline.nl en Mediawijzer.net worden het meest bezocht (resp. 13% en 12% van de ouders). Ook hier blijkt echter dat het bereik van deze websites niet bijzonder groot te noemen is. Het overgrote merendeel van de ouders bezoekt de sites nooit.

Tabel 7.4 Frequentie van raadplegen mediawijsheid websites door ouders

	Nooit	Soms	Vaak
Mediaopvoeding.nl	94%	5%	1%
Mediawijzer.net	88%	11%	1%
MijnDigitaleWereld.nl	93%	5%	1%
Mijnkindonline.nl	91%	7%	1%
Oudersonline.nl	87%	11%	2%

Tot slot is gevraagd aan ouders wie het voortouw zou moeten nemen in het leren om goed om te gaan met media (Zie figuur 7.2). Ook hier overheerst het beeld dat ouders daarin het voortouw moeten nemen. In de ouderbijeenkomst werd benoemd dat ouders vanzelfsprekend het eerst aan zet zijn; met name als het gaat om het voorkomen van de grootste dreigingen, maar als het bijvoorbeeld gaat om cognitieve vaardigheden, zoals bijvoorbeeld waarheidsvinding⁶, dan wordt ook de school een belangrijke rol toegedicht.

Wie moet volgens u het voortouw nemen in het leren van kinderen om goed met media om te gaan?

Figuur 7.2 Gewenste groep om het voortouw te nemen in mediaopvoeding

⁶ Bijvoorbeeld het kunnen waarderen van informatie, controleren van bronnen, etc.

8 Conclusie

In dit afsluitende hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste bevindingen die we vanuit onze analyses kunnen opmaken. We bouwen daarin voort op de resultaten uit voorgaande hoofdstukken en pogen tot een geaggregeerd beeld te komen ten aanzien van de stand van zaken op het gebied van mediawijsheid bij Nederlandse jongeren. We komen tot een 8-tal bevindingen.

1. **Het gaat lang zo slecht nog niet met Nederlandse jongeren.** Het belangrijkste beeld, dat we toch ook een keer expliciet willen en moeten adresseren is dat het eigenlijk helemaal niet zo slecht gaat met de Nederlandse jongeren in hun mediagedrag. Uit de risicotaxatie van ouders blijkt dat bij bijna 65% van de jongeren op dit moment geen enkel risico actueel is. Echter, in 17% van de gevallen spelen er momenteel bij het kind 2 of meer problemen. Daarnaast hebben we vastgesteld dat zowel pestgedrag als blootstelling aan virussen en spam ten opzichte van 2010 is gedaald. Hoewel er in diverse onderzoeken (en ook in dit onderzoek) vaak wordt ingezoomd op problemen, dienen alle volgende conclusies met deze wetenschap in het achterhoofd te worden gezien.
2. **Intensiteit mediagebruik jongeren en ouderen nauwelijks veranderd, wel verschoven.** Het mediagebruik van kinderen en ouderen is in intensiteit nauwelijks veranderd ten opzichte van 2010. Wel is een aantal verschuivingen waarneembaar, met name op het gebied van sociale media waar Facebook en Twitter terrein winnen ten opzichte van Hyves en MSN bij zowel jong als oud. Het algemene beeld blijft dat ouders sterk achterblijven in het gebruik van nieuwe media ten opzichte van hun kinderen en dat vooral kinderen in het VO grootgebruikers zijn. Blijkbaar is de transitie van PO naar VO een essentiële stap in het mediagebruik van de jongere.
3. **Media-intensieve ouders taxeren risico's voor hun kinderen hoger dan medialuwe ouders.** De risico's van mediagebruik die ouders zien bij hun kinderen kunnen worden teruggebracht tot 3 factoren: "Dreiging van buitenaf", Gebrek aan welbevinden en onbekwaamheid. Ouders zijn het meest bevreesd voor de eerste twee, waarbij "Dreiging van buitenaf" bij meisjes als een relevanter risico wordt getaxeerd dan bij jongens. Vanuit de ouderbijeekomst werd dit beeld bevestigd; het gaat dan met name om de angst dat de jonge meisjes worden verleid door mannen via het internet. Gebrek aan welbevinden wordt door ouders van kinderen in het VO beduidend hoger getaxeerd. Deze kinderen worden immers veel meer blootgesteld aan media en zoals eerder geconstateerd neemt het gebruik van media(toepassingen) ook fors toe. Niet geheel verwonderlijk is de constatering dat juist de ouders die actief zijn in hun mediagebruik (de entertainmentgerichte en informatiegerichte ouder) deze risico's hoog taxeren. Zij zijn meer bekend met de toepassingen die hun kinderen gebruiken en onderkennen de (mogelijke) risico's er dan ook van. Dat argument weegt blijkbaar zwaarder dan de eventuele angst die de groep van traditionele en medialuwe ouders heeft voor het "onbekende".
4. **Verschuiving in opvoedstrategie: Van gezamenlijk media beleven + toezicht houden in PO naar regels stellen + actief praten in het VO of... impasse?** De opvoedstrategieën die ouders hanteren zijn teruggebracht tot vier geaggregeerde activiteiten: "Gezamenlijk media beleven", "Regels stellen", "Actief praten met kind" en "Toezicht houden". Aan jongens worden relatief meer regels opgelegd en moeders

typeren zichzelf door de bank genomen restrictiever dan vaders. Een algehele tendens is ook dat ouders zich gemiddeld restrictiever typeren in PO dan in VO. Het "Gezamenlijk beleven van media" en "Toezicht houden" zijn met afstand de dominante strategieën die ouders voor hun kinderen in het PO kiezen. Gezien de wat jongere leeftijd van de kinderen die in veel aspecten van mediagebruik nog wegwijs moeten worden gemaakt kan dat niet als een merkwaardige bevinding worden getypeerd. Nu kan de teruggang in intensiteit van voornoemde opvoedstrategieën goed worden verklaard door de *ontwikkeling* die het kind doormaakt van PO naar VO, hetgeen werd bevestigd in de ouderbijeenkomst. Privacy wordt in toenemende mate belangrijk voor puberende jongeren in het VO, waardoor Toezicht houden en Gezamenlijk media beleven minder snel zal worden toegepast. Desalniettemin gaat de lagere intensiteit van gezamenlijk media beleven en Toezicht houden niet perse gepaard met een opkomst van "Actief praten met kind" en/of "Regels stellen" (als substituuut opvoedstrategie). Vooral bij de traditionele ouder die er nog een vrij uitgesproken en actieve opvoedstrategie op nahoudt in het PO, lijkt dit om te slaan als kinderen het VO instromen. De "Laissez faire" strategie lijkt nu ineens de boventoon te voeren. Vermoedelijk speelt het grote gat tussen mediagebruik van ouder versus kind hierbij een rol. Bij de informatiegeoriënteerde ouder springt vooral de overgang van: *geen* regels stellen (PO), naar *veel* regels stellen (VO) in het oog. Het lijkt dat de overgang van PO naar VO en de daarmee gepaard gaande toename in mediagebruik leidt tot risicovol gedrag, waarop de ouders striktere regels gaan opstellen.

- 5. Risicovol gedrag komt met name voor bij kinderen in het VO met media-intensieve ouders.** Het risicovolle mediagedrag van het kind is teruggebracht tot drie categorieën van gedrag "Zorgeloos", "Gebrek aan focus" en "Bovenmatig gebruik". Meisjes vertonen significant vaker gebrek aan focus dan jongens. In relatie tot de verschillende gezinssituaties, tekent zich een vrij helder patroon af: Kinderen in het PO vertonen niet/nauwelijks risicovol gedrag. Kinderen in het VO des te meer. De kinderen van entertainmentgerichte ouders scoren hoog op bovenmatig mediagebruik, de kinderen van informatiegerichte ouders vooral op zorgeloosheid. Beide groepen kinderen vertonen ook het nodige gebrek aan focus. Het mag geen verrassing heten dat de appel niet ver van de boom valt bij de entertainmentgerichte ouder. Het bovenmatige mediagebruik dat hun kinderen vertonen zal goeddeels door goed voorbeeld zijn overgenomen. Hoewel deze ouders dus wel de risico's van 'gebrek aan welbevinden' onderkennen, lijkt het er niet op dat hier expliciet naar gehandeld wordt in een opvoedstrategie. Bij de informatiegerichte ouder die zelf ook een hoog mediagebruik kent, geldt hetzelfde. Ook hier worden de risico's wel onderkend, maar wordt toch risicovol gedrag geconstateerd. Hier zetten de ouders wel regels tegenover. Bij de traditionele ouder die de risico's voor hun kinderen laag inschatten, vervolgens weinig interveniëren gaat het nog het best met hun kinderen. Zij vertonen het laagste risicovolle gedrag van de VO-ers. Dit leidt tot de conclusie dat vooral intensiteit van mediagebruik van de ouders een goede voorspeller lijkt te zijn voor potentiële problemen bij kinderen.
- 6. Relatie tussen risicotaxatie, opvoedstrategie en mediagedrag is moeilijk vast te stellen.** Er is gepoogd om de relaties te onderzoeken tussen risicotaxatie, opvoedstrategie en mediagedrag. Verondersteld werd dat er een zekere mate van rationaliteit schuilgaat achter het taxeren van een risico dat vervolgens resulteert in een bewuste opvoedstrategie. Dit zou dan weer effect hebben op mediagedrag van het kind. Hoewel het conceptueel model erachter wel hout snijdt, zijn we binnen de kaders van dit onderzoek vastgelopen op causaliteitsproblemen, waardoor we ons niet aan uitspraken wagen ten aanzien van effectiviteit van een opvoedstrategie. Kern van het

probleem is dat dit onderzoek een momentopname is, waarin we niet weten of een specifieke opvoedstrategie proactief danwel reactief is gekozen. Beide vormen komen voor, zijn bovendien kindspecifiek en aan verandering onderhevig in de tijd. Om echt grip te krijgen op de 'oorzaak-gevolg relatie' zou toekomstig longitudinaal onderzoek, waarin dezelfde groep en kinderen worden gevolgd, uitkomst kunnen bieden.

7. **Een grote meerderheid van de ouders heeft geen specifieke leerbehoefte op het gebied van mediawijsheid (-opvoeding) en vindt dat ze zelf het voortouw moeten nemen.** Het blijkt dat ouders maar mondjesmaat geïnteresseerd zijn om dingen te leren op het gebied van mediawijsheid-opvoeding van hun kind. Ze geven in overdaad aan zelf het voortouw te willen nemen en zijn moeilijk in staat een eventuele vraag te articuleren. Nu is de meest voor de hand liggende conclusie dat er weinig problemen zijn bij het overgrote merendeel van de gezinnen, dus dat er feitelijk ook geen aanleiding is om hulp te vragen. In de ouderbijeenkomst hebben we deze vraag expliciet voorgelegd en dat heeft geleid tot twee aanvullende inzichten: (1) Bij de risicotaxatie denken veel ouders al snel aan de "echte" gevaren zoals verslaving, misbruik van persoonsgegevens of jongeren die (teveel) geld uitgeven op het internet. Dit zijn allemaal gevaren waar je als ouder van nature het dichtst bovenop zit. Echter, er is ook een andere categorie van risico's die meer op het niveau zitten van het bijbrengen van cognitieve vaardigheden, zoals het controleren van bronnen, het op waarde schatten van informatie en dergelijke. Men ziet daarin bijvoorbeeld een grote rol voor de school weggelegd. (2) Ouders *weten niet wat ze niet weten*. In het onderzoek is gewerkt met een open vraag: Wat zou je nog willen leren. Vooral voor de meer traditionele ouder is het goed voor te stellen dat hier geen helder beeld naar voren komt. Desalniettemin bezien we deze twee inzichten vooral als "nuancerend", de bottom line is dat er geen grote leerbehoefte leeft voor mediawijsheid-opvoeding.
8. **Aanbevelingen voor het expertisecentrum Mediawijzer.net.** Met in het achterhoofd dat mediaopvoeding in de overgrote meerderheid goed gaat, is evengoed een aantal aanbevelingen op te stellen, waarmee mediawijzer.net aan de slag kan.
 - [A] De grote transitie van mediagebruik en navenant risicovol gedrag vindt plaats van PO naar VO. Ouders van groep 8 leerlingen zouden kunnen worden gewezen op deze cruciale overgang om voor te sorteren op de "problemen" die spelen bij kinderen in het VO
 - [B] De voorbeeldfunctie van ouders is groot. Het blijkt dat ouders die zelf zeer media-intensief gedrag vertonen ook kinderen voortbrengen die bovenmatig gebruik maken van media en bloot worden gesteld aan de daarmee gepaard gaande risico's.
 - [C] Ten aanzien van de "traditionele" ouders: Het lijkt erop dat de intensiteit van mediaopvoeding enorm afneemt in de stap van PO naar VO. Er komt niets in de plaats van het wegvallen van "Gezamenlijk media beleven" en "Toezicht houden". Vermoedelijk heeft dit te maken met kinderen die hun ouders aan alle kanten inhalen in het mediagebruik; hoewel dit niet direct resulteert in problematisch gedrag, lijkt het verstandig om dit type ouders hiervan bewust te maken om een impasse in de mediaopvoeding te voorkomen.

Bijlage I: Literatuurlijst

- Nikken, P. (2009), Ouders over internet en hun kind. Den Haag: Stichting Mijn Kind Online / Motivaction.
- Nikken, P & Pardoën, J. (2010), Mediaopvoeding, in: J. de Haan & R. Pijpers (ed). 'Contact! Kinderen en nieuwe media'. Houten: BSL.
- SCP (2011a), Nederland in een dag, Tijdsbesteding in Nederland vergeleken met die in vijftien andere Europese landen, Mariëlle Cloïn, Carlijn Kamphuis, Marjon Schols, Annet Tiessen-Raaphorst en Desirée Verbeek, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, oktober 2011.
- SCP (2011b), website: <http://www.tijdsbesteding.nl/>, geraadpleegd: oktober 2011.
- SCP (2011c), Kinderen en internetrisico's, EU kids online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland, dr. Nathalie Sonck en prof. dr. Jos de Haan, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, oktober 2011.

Bijlage II: Kenmerken dataset

Figuur B.1 Regionale spreiding van respondenten

Tabel B.1 Achtergrondkenmerken ouders

Wat is uw hoogst genoten opleiding?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Lager onderwijs (basisonderwijs, LBO, ULO, NULO, MAVO, VMBO)	31	9,5	9,9	9,9
	Middelbaar onderwijs (HAVO, VWO, MBO)	135	41,5	43,3	53,2
	Hoger onderwijs (HBO, Universiteit)	146	44,9	46,8	100,0
	Total	312	96,0	100,0	
Missing	Zeg ik niet	4	1,2		
	System	9	2,8		
	Total	13	4,0		
Total		325	100,0		

Wat is het geslacht van de ouder?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Man	105	32,3	33,1	33,1
	Vrouw	212	65,2	66,9	100,0
	Total	317	97,5	100,0	
Missing	System	8	2,5		
Total		325	100,0		

Tabel B.2 Achtergrondkenmerken kinderen

		In welke groep of klas zit je?			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Groep 7 (basisschool)	33	10,2	13,4	13,4
	Groep 8 (basisschool)	51	15,7	20,6	34,0
	Eerste klas (middelbare school) speciaal onderwijs	1	,3	,4	34,4
	Eerste klas (middelbare school) vmbo	23	7,1	9,3	43,7
	Eerste klas (middelbare school) havo	23	7,1	9,3	53,0
	Eerste klas (middelbare school) vwo	7	2,2	2,8	55,9
	Tweede klas (middelbare school) speciaal onderwijs	2	,6	,8	56,7
	Tweede klas (middelbare school) vmbo	40	12,3	16,2	72,9
	Tweede klas (middelbare school) havo	32	9,8	13,0	85,8
	Tweede klas (middelbare school) vwo	35	10,8	14,2	100,0
	Total	247	76,0	100,0	
Missing	Anders, namelijk:	4	1,2		
	System	74	22,8		
	Total	78	24,0		
Total		325	100,0		

		Ben je een meisje of een jongen?			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Jongen	121	37,2	48,2	48,2
	Meisje	130	40,0	51,8	100,0
	Total	251	77,2	100,0	
Missing	System	74	22,8		
Total		325	100,0		

Tabel B.3 Risicotaxatie ouder per gezinsprofiel

Gezinsprofielen		Mean	Std. Deviation
Ent ouder + PO	Risico categorie: Dreiging buitenaf	,3909620	1,23138821
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	-,0090163	1,35686252
	Risico categorie: Onbekwaamheid	,0377378	,71366925
Ent ouder + VO	Risico categorie: Dreiging buitenaf	,0459606	,66150737
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	,3388055	1,12389842
	Risico categorie: Onbekwaamheid	-,0639710	,84690853
trad ouder + PO	Risico categorie: Dreiging buitenaf	-,1155281	,73252343
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	-,3563665	,54489519
	Risico categorie: Onbekwaamheid	-,1196354	,93547161
trad ouder + VO	Risico categorie: Dreiging buitenaf	-,0992441	1,00914106
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	-,0441074	,94913879
	Risico categorie: Onbekwaamheid	,0596027	1,05568096
info ouder + PO	Risico categorie: Dreiging buitenaf	,0142464	1,05852092
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	-,0025571	1,01891079
	Risico categorie: Onbekwaamheid	,2400948	1,12646704
info ouder + VO	Risico categorie: Dreiging buitenaf	,3561393	1,32330213
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	,4483625	1,23309649
	Risico categorie: Onbekwaamheid	,1018222	1,17596764

Total	Risico categorie: Dreiging buitenaf	,0282400	1,03799717
	Risico categorie: Gebrek aan welbevinden	,0178701	1,01561660
	Risico categorie: Onbekwaamheid	,0528944	1,03475404

Tabel B.4 Opvoedstrategie ouder per gezinsprofiel

Gezinsprofielen		Mean	Std. Deviation
Ent ouder + PO	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	,6650083	1,49133454
	Opvoedstrategie: Regels stellen	-,2470346	1,32211737
	Opvoedstrategie: Actief praten met kind	,2834537	1,29689519
	Opvoedstrategie: Toezicht houden	1,0436371	,96873150
Ent ouder + VO	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	,0316777	,83151532
	Opvoedstrategie: Regels stellen	-,0299375	1,10186102
	Opvoedstrategie: Actief praten met kind	,5638035	,94539640
	Opvoedstrategie: Toezicht houden	-,2353001	1,50015772
trad ouder + PO	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	,2740015	1,23633587
	Opvoedstrategie: Regels stellen	,1883736	,83711543
	Opvoedstrategie: Actief praten met kind	-,1186532	,91227501
	Opvoedstrategie: Toezicht houden	,0432306	1,07121099
trad ouder + VO	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	-,2246674	,83599148
	Opvoedstrategie: Regels stellen	-,1180643	1,09726156
	Opvoedstrategie: Actief praten met kind	-,1338327	,99462405

	Opvoedstrategie: Toezicht houden	-,1162128	,85732331	
info ouder + PO	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	,2219362	,70078298	
	Opvoedstrategie: Regels stellen	-,1892686	,95263033	
	Opvoedstrategie: Actief praten met kind	,1399894	,80947935	
	Opvoedstrategie: Toezicht houden	,0637048	,97963064	
	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	-,2055503	,88121751	
info ouder + VO	Opvoedstrategie: Regels stellen	,1901528	,76878306	
	Opvoedstrategie: Actief praten met kind	,0042951	1,09482973	
	Opvoedstrategie: Toezicht houden	-,1215489	1,20365802	
	Total	Opvoedstrategie: Gezamenlijk media beleven	-,0182190	,97617712
		Opvoedstrategie: Regels stellen	-,0069978	,98857908
Opvoedstrategie: Actief praten met kind		-,0036461	,99974392	
Opvoedstrategie: Toezicht houden		-,0227681	1,06141914	

Tabel B.5 Mediagedrag kind per gezinsprofiel

Gezinsprofielen		Mean	Std. Deviation
Ent ouder + PO	Media gedrag kind: Zorgeloos	-,4862172	,49720400
	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	,0416256	,57097262
	Media gedrag kind: Overmatig gebruik (met tv)	4,2454545	3,13731211
Ent ouder + VO	Media gedrag kind: Zorgeloos	,0756875	1,02553419

	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	,0535960	,82849880
	Media gedrag kind:Overmatig gebruik (met tv)	6,4794118	4,09714301
trad ouder + PO	Media gedrag kind: Zorgeloos	-,5288902	,48765331
	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	-,3309608	,66975416
	Media gedrag kind:Overmatig gebruik (met tv)	3,5442857	2,69350448
trad ouder + VO	Media gedrag kind: Zorgeloos	,0538493	1,05527779
	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	-,0267593	,87121302
	Media gedrag kind:Overmatig gebruik (met tv)	4,6467778	4,17272735
info ouder + PO	Media gedrag kind: Zorgeloos	-,4411928	,49169725
	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	-,3301136	,84146471
	Media gedrag kind:Overmatig gebruik (met tv)	3,2260714	1,38284286
info ouder + VO	Media gedrag kind: Zorgeloos	,4952238	1,12667886
	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	,3025351	1,08162902
	Media gedrag kind:Overmatig gebruik (met tv)	5,6522727	3,02156887
Total	Media gedrag kind: Zorgeloos	-,0368443	,98264722
	Media gedrag kind: Gebrek aan focus	-,0380204	,88939633
	Media gedrag kind:Overmatig gebruik (met tv)	4,6139556	3,54165340

Tabel B.8 Aanvankelijke kindprofielen in H6

Kindprofiel	Cluster 1: Medialuw (n=139)	Cluster 2: Mediarijk (n=86)
Geboortejaar	3.94	2.58
Opleiding [recoded]	3.25	3.36
uren NIET achter scherm	3.81	3.97
Kranten/tijdschriften	3.06	2.64
Spelcomputer	2.54	2.44
TV	3.38	3.97
Internet	3.02	5.11
Hyves	2.59	3.97
Facebook	1.2	2.64
Twitter	1.15	2.74
Linkedin	1.02	1.1
MSN	1.85	4.4
Skype	1.09	1.63
E-mail	2.2	3.79
Whatsapp / pingen	1.22	2.43
Youtube	2.71	4.26
Zoekmachine	3.17	4.66

Bijlage III: Ouderbijeenkomst

Casus A: Verslaving?

Het computergebruik van uw kind neemt de laatste maanden een vlucht. U merkt dat u hij / zij er moeilijk mee kan stoppen, dat er concentratieproblemen ontstaan en dat het huiswerk eronder begint te lijden.

Daarnaast komt u kind steeds minder vaak buiten.

1. Hoe reageert u op deze situatie? Wat doet u om dit op te lossen?

2. Welke afwegingen maakt u daarbij? Waarom werkt deze aanpak specifiek bij uw kind?

3. Had u dit probleem kunnen voorkomen? Zo ja, hoe?

Casus B: Niets is gratis

Uw kind blijkt op de computer / iPad diverse aankopen te hebben gedaan binnen zijn / haar virtuele wereld (bijv. Habbo hotel).

Diverse virtuele goederen zijn aangeschaft via de (eigen) mobiele telefoon, door middel van bellen of sms'en of via uw credit card (bijv. gekoppeld met App Store). U ontdekt dat uw kind hiermee is begonnen en dat zijn / haar uitgaven hoog zijn opgelopen.

1. Hoe reageert u op deze situatie? Wat doet u om dit op te lossen?

2. Welke afwegingen maakt u daarbij? Waarom werkt deze aanpak specifiek bij uw kind?

3. Had u dit probleem kunnen voorkomen? Zo ja, hoe?

Tabel B.7 Bewegredenen van ouders achter hun opvoedstrategie vanuit de ouderbijeenkomst

Opvoedactiviteit	Doel / beweegreden
Regelmatig meekijken / Meedoen	Contact maken / Waar houdt mijn kind zich mee bezig
Kijken samen naar tv-programma's over loverboys	Bewust maken van gevaren in maatschappij
Uitleggen hoe met persoonsgegevens om te gaan	Bescherming persoonsgegevens / Voorkomen fraude
Attenderen op ruzieachtige sfeer in Nickelodeon filmpjes	Bewust maken welk beeld wordt gegeven
Meekijken met Twitter	Vertrouwen krijgen dat ik mijn kind hierin los kan laten
Tijd maken voor gezinsactiviteiten zoals avondeten en zondagochtendontbijt	Converseren
Interesse tonen in je kind	Op de hoogte blijven van hun doen en laten
Veel praten, ook over situaties in andere gezinnen	Haar bewust maken van keuzes die ze maakt op de pc
Veel praten over dingen die gebeuren of die ons bezig houden	Eigen inzicht / verantwoordelijkheid geven
Bespreken chat acties op Hyves	Bewust worden van gedrag
Tijd limiteren	Teveel schermtijd voorkomen, vooral voor slapen gaan
Tijdslimiet stellen op Hyves/computer gebruik	Voorkomen te veel computeren
Regels stellen over tijd achter een scherm	Voorkomen verslaving
Grenzen stellen aan mediatijd	Voorkomen dat ze zich afsluit van de buitenwereld
Voor het slapen gaan niet meer gamen	Betere nachtrust
Regels maximeren pc/tv/wifi tijd	Tijd voor andersoortige activiteit / Voorkomen verslaving
Telefoon beneden laten als je naar bed wilt	Behoeden voor verslaving
Op werkdagen wordt 's morgens geen tv gekeken	Voorkomen om te snel makkelijk vermaak te vinden.

PRO-ACTIEF

REA

A Regels stellen
t.o.v. tijd
andere en
samen

Margjole Vader
Actie
Tijd maken voor
geïnteresseerden
zoals would eten
en zondagochtend
uitbijt ?

actie Jans
responsief
meelijken/
meedeen
ploodijk

actie Jans
regels maximum
PC/TV wilt gebod
O reactief

Actie 2
Witjesse hie met
persoonlijkheid
om te jaan
Sre

Margjole Vader
Actie
Interesse tonen
in je kind
P

actie Isotte
Leet praten over
dingen die gebeuren
of die nu bezig
houden

actie Isotte
gezien stellen
aan "meelijken"
P

Actie
voor 't slapen
gaan niet meer
gamen

Actie controle
Meelijken met
twitter

Actie: regel
Telefoon bellen
laten als je
naar bed gaat

actie reo
Viel pinke och over-
sitaties in andere
geen
Amende

Actie
Op werkdag
(vrijdag v.v.)
wordt 's morgen
geen televisie
selectie

actie Pro
kijken samen naar
tv programma over
loverboys
Amende

Actie
op ruize achtige
steer in
Nickerbedroom
filmpjes

Actie
Tijdslimiet stellen
nyes/computer
gebruik
S

Actie
Bepröben chat
acties op nyes
Carolien

Contact:

Dialogic
Hooghiemstraplein 33-36
3514 AX Utrecht
Tel. +31 (0)30 215 05 80
Fax +31 (0)30 215 05 95
www.dialogic.nl